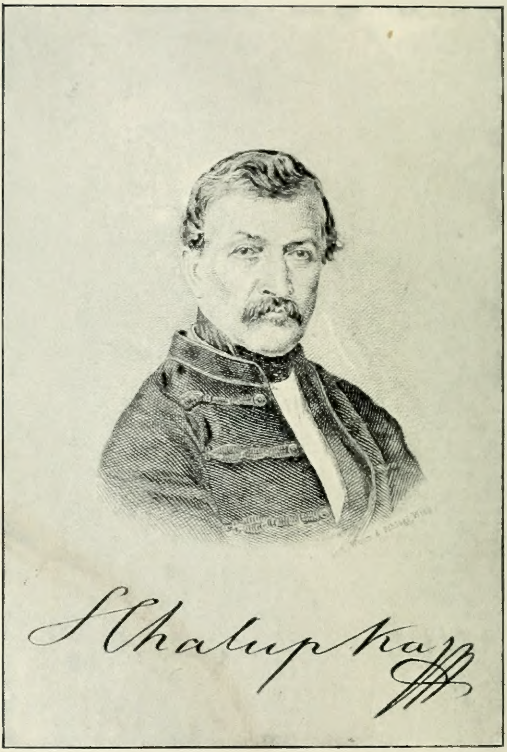
Samo Chalupka.

Samo Chalupka.

SPEVY

SAMA CHALUPKU.

NÁKLADOM KNÍHTLAČIARSKEHO ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU
V TURČIANSKOM SV. MARTINE. 1912.

Tlačil Kníhtlačiarsky účast. spolok v Turčianskom Sv. Martine.

Spevy Sama Chalupku.

Smútok.

Nad Tatrou sa nebo kalí,
Kalí mraky hromovými:
Mutný sa Váh i Hron valí
Krajmi žiaľom uvädlými.

Váh i Hron Slovensko rosí,
Slováci doň slzy ronia:
Matka Tatra smútok nosí,
Jej deťom do hrobu zvonia.

Hrob ten pre nás zrada čierna
Do tej zeme vykopala,
Ktorej krv slovenská verná
Neraz v obeť už sa liala.

Nesmúť, Tatro, milá mati!
Slož so seba šat ten tmavý:
Hoj, — Boh zradu tú prevráti
Zradcom na ich podlé hlavy.

A náš kraj sa zas osvieži
A vykvitne kvetom novým:
Jasný Váh i Hron pobeží
Spevným poľom Slovákovým.

Mor ho!

Sleteli orli s Tatry, tiahnu na podolia,
Ponad vysoké hory, ponad rovné polia;
Preleteli čez Dunaj, čez tú šíru vodu,
Sadli tam za pomedzím slovenského rodu.

Duní Dunaj a luna za lunou sa valí:
Nad ním svieti pevný hrad na vysokom bralí.
Pod tým hradom riman-cár zastal si táborom:
Belia sa rady šiatrov ďalekým priestorom.
Pokraj táboru sedí cár na zlatom stolci,
Okol neho cárska stráž, tuhí to paholci,
A pred cárom družina neveliká stojí:
Sú to cudzí víťazi, každý v jasnej zbroji.
Pobelavé kaderie šije im otáča,
Modré ich oči bystro v okolo si páča.
Rostom sú ako jedle, pevní, ani skala:
Zdalo by sa ti, že ich jedna mater mala.
Krásna zem, — jej končiny valný Dunaj vlaží,
A Tatra skalnou hradbou okol nej sa váží:
Tá zem, té pyšné hory, té žírne moravy:
To vlasť ich, to kolíska dávna synov slávy.
Slovenský rod ich poslal, zo slávneho snemu,
Aby išli s pozdravom k cárovi rímskemu.

Oni čelom nebijú, do nôh nepadajú:
Taká otroč neznáma slovenskému kraju;
Lež božie dary nesú, chlieb a soľ, cárovi,
A smelými sa jemu primlúvajú slovy:

»Národ slovenský, kňazstvo i staršina naša,
Kroz nás ti, slávny cáre! svoj pozdrav prináša.
Zem tá, na ktorú kročiť mieni tvoja noha,
To je zem naša, daná Slovanom od Boha.
Pozri: tu jej končiny valný Dunaj vlaží,
Tam Tatra skalnou hradbou okol nej sa váži.
A zem to požehnaná! Chvalabohu z neba,
Máme pri vernej práci voždy svoj kus chleba.
Zvyk náš je nie napadať cudzie vlasti zbojom:
Slovan na svojom seje, i žnie len na svojom;
Cudzie nežiada. Ale keď na naše dvere
Zaklope ruka cudzia v úprimnej dôvere:
Kto je, ten je; či je on zblíza, či zdeľaka:
Vo dne, v noci na stole dar boží ho čaká.
Pravda, Bohy vydaná, káže nám Slovanom:
Pána mať je nepravosť: a väčšia byť pánom.
A človek nad človeka u nás nemá práva:
Sväté naše heslo je: Svoboda a sláva! —
Neraz krásnu vlasť našu vrah napadol divý:
Na púšť obrátily sa bujné naše nivy;
Mestá ľahly popolom: a ľud náš úbohý,
Bitý biedami, cudzím dostal sa pod nohy.
Bláhal už víťaz pyšný, že si bude pásti
Vôľu svoju na veky po slovanskej vlasti,
A žiť z našich mozoľov: ale bláhal darmo!

Dal nám Boh zas dobrý deň, zlomili sme jarmo.
A tí, krutým železom čo nad nami vládli,
Kdeže sú? — My stojíme; ale oni padli. —
Lebo — veky to svedčia — vo knihách osudu
Tak stojí napísané o slovanskom ľudu:
Zem, ktorú v údel daly Slovanom nebesá,
Tá zem hrobom každému vrahovi stane sa. —
Nuž, povedzže nám, cáre! mocná ruka tvoja
Čože nám nesie: či meč, či vetvu pokoja?
S mečom ak ideš: cáre! meče máme i my;
A poznáš, že narábäť dobre vieme nimi;
Ak s pokojom: pozdrav ťa pán neba i zeme
Lepšie, ako ťa my tu pozdraviť umieme.
Této dary božie sú priazne našej znaky;
Z ďaky ti ich dávame: ber ich aj ty z ďaky.«

Nevzal cár božích darov; s jeho mračnej tvári
Urazená sa pýcha ľútym hnevom žiari.
A so stolca zlatého takovým sa hoslom
Ozvaly ústa jeho ku slovanským poslom:

»Mocný pán, ktorému Boh celú zem podnožil
A osudy národov v ruku jeho vložil:
Ten pán velí: Slovania! Pozrite po svete:
Medzi národy jeho či jeden najdete,
Ktorý by putá minul abo nezahynul,
Akže oproti Rímu prápor svoj rozvinul.
Skloníte šije i vy. Té krásne roviny,
Túto zem vašich dedov dostane ľud iný.
A spurné rody vaše pôjdu Rímu slúžiť,

Strážiť nám naše stáda, polia naše plúžiť.
A junač vašu mojim junákom pripojím,
A z nej krajinám rímskym obranu pristrojím.
A kto sa proti mojim rozkazom postaví,
Beda mu! ten sám sebe záhubu pripraví.
Vedzte, že som pán Rímu, a Rím je pán svetu:
To moja cárska vôľa; to vám na odvetu.«

Hriema pyšný cár, hriema so stolca zlatého,
Lenže Slovan nejde sa ľakať pýchy jeho.
Hoj, rozovrela tá krv slovanská divoko,
A junák ti cárovi pozrel okom v oko;
A z oka ti mu božia zablysla sa strela,
Ruka sa napružila a na zbroj udrela;
A jedným veľkým citom srdcia im zahraly
A jeden strašný ohlas ústa im vydaly:
»Mor ho!« kríkla družina slovanská odrazu
A meč zasvietil v pästi každému víťazu:
»Mor ho!« kríkla a razom na cára sa metá:
To ti na rímsku pýchu slovanská odveta. —

No, dokáž teraz, či máš toľko sily v meči,
Koľko pýchy vo tvojej, cáre, bolo reči. —
Ale ten nie! — zbroje sa bojí podlá duša:
A tu ti o svobodu dobrý ľud pokúša. —
Skočil medzi stráž svoju cár bledý od strachu:
A zlatý jeho stolec už sa váľa v prachu;
A mečom za ním Slovan cestu si preráža
A junák za junákom padá cárska stráža. —

Zasurmily surmity, volajú do zbroje:
Povstal tábor, do šíkov svíjajú sa voje;
A voj za vojom divým útokom ta letí,
Kde boj na cára bijú té slovanské deti.
Husté prachu kúdoly po poli valia sa,
Zem dupotom a nebo rykom sa otriasa. —
A tá naša rodinka, tá slovanská čata,
Už vám je zúkol-vúkol od vrahov obstatá.
Sto mečov sa každému nado hlavou blyští,
Lež Slovan nečítava vrahov na bojišti,
Ale morí. — Hoj, mor ho! detvo môjho rodu,
Kto kradnou rukou siahne na tvoju svobodu:
A čo i tam dušu dáš v tom boji divokom:
Mor ty len, a voľ nebyť, ako byť otrokom. —

Zúri boj a našina stala si do kola:
To vie, že premoc rímsku jej moc nepredolá:
Lež, brať moja, ak už len padnúť mi máš v boji,
To že mi padni, ako víťazom pristojí. —

A môj Slovan ešte raz bystré hodil zraky
Ponad té šíre rovne na kraj svoj deľaký.
Tam na tých horách sivé mihajú sa väže,
Čo strežú slovanského národa čierťaže.
Svätoháj, stovekými zelený lipami,
V tajné tam lono túli bohov jeho chrámy.
A nad riekou biely dom, v ňom jeho rod milý,
A v čistom poli dedov posvätné mohyly:
Dedov, ktorých niekdy ľud riadevaly rady,
Ktorých meč divých vrahov odrážal nápady.

Ich popoly dávno už čierna zem tam kryje,
Ale ich meno posiaľ v piesni ľudu žije.
A sláva zašlých vekov junáka oviala,
A duša jeho svätým ohňom zplápolala,
A meč v jeho pravici strašnejšie sa zvíja,
Bleskom blýska na vraha, hromom ho zabíja.
Praštia zlomené raty, bité štíty zvonia
A pyšné prilby rímske do prachu sa ronia.

Hynú i naši, hynú, ale sťa víťazi!
Žiadna rana zvuk bôľu z úst im nevyrazí;
Vďačne lejú vernú krv po osudnom poli:
Oj, veď padnúť za národ — oj, veď to nebolí!

A boj pomaly tíchne: strašná búry sila
Divým svojím zúrením sama sa zničila.
A kde naši, čo bili ten Rím svetovládny,
Lebo koval úmysel na Slovanstvo zrádny: —
Kde naši? — Hojže, Tatro, jasných orlov mati!
Nikdy sa ti tá tvoja detva už nevráti.
Páč! Nad valným Dunajom krvavé pobrežia:
Tam ti tvoji synovia povraždení ležia.
Neostal, ani kto by tú vesť niesol bratom:
Bratia vám za česť rodu padli v boji svatom.
Lež každý na junáckej spočíva posteli,
Na kope vrahov, zbitých od jeho oceli.
Už nežije, a ešte hrozí tá tvár bledá,
Tá ruka zmeravená meč odjať si nedá.

A cár s okom sklopeným na bojišti stojí:
A čo? — Azda tých padlých Slovanov sa bojí? —

Nie, lež bezdušné svojich hromady tam vidí
A zo svojho víťazstva radovať sa stydí.

No zahyň, studom večným zahyň, podlá duša,
Čo o svobodu dobrý ľud môj mi pokúša.
Lež večná meno toho nech ovenčí sláva,
Kto seba v obeť svätú za svoj národ dáva.
A ty, mor ho! — hoj, mor ho! detvo môjho rodu,
Kto kradnou rukou siahne na tvoju svobodu;
A čo i tam dušu dáš v tom boji divokom:
Mor ty len, a voľ nebyť, ako byť otrokom.

Starý väzeň.

Pri tichom Dunaji,
  Pod tým čiernym hradom,
Pasú sa koníky
  Na šuvare mladom.

Pod hradom, pod tými
  Vysokými braly,
Pasie té koníky
  Jeden junoš malý:

Junoš neviniatko,
  Ako tá ľalia,
Čo tam v božom raji
  Svoj púček rozvíja. —

Bujné božedrievä
  Té bralá ovieva,
Na ňom krásno vtáča
  Milo sebe spieva.

Vidom nevídavať
  Vtáka tak krásneho,
Slychom neslýchavať
  Spevu tak milého.

Tak azda nezneje
  Len anjelské hrania,
Rodinka nebeská
  Keď sa Bohu klania.

Na té zlaté hviezdy
  Keď úkľakom padá
A duši hriešnici
  Prepáčenia žiada.

Lietal vtáčik, lietal
  Od kríka do kríka,
Jako by bol s sebou
  Volal junošíka;

A junošík za ním
  Čez krovia, čez bralá,
Kade ľudská noha
  Nikdy nekráčala.

Nad ním sa vysoko
  Čierny hrad už dvihá,
Pod ním sa hlboko
  Tichý Dunaj mihá.

A ten krásny vtáčik
  Na vysokej veži
V úzunkom okienku
  Sadol si do mreží.

A nášho junoška,
  Len ho báda čosi:
Hádam sa to vtáča
  Za tou mrežou nosí.

Lež on, malý junoš,
  Nedobre on hádal,
Čo hľadal, nenašiel:
  Našiel, čo nehľadal.

V tom okienku mreže
  Idú hen vo troje,
Za tými mrežami
  Väzenie strašnô je;

Oj, strašné väzenie:
  Nie múrom múrané,
Ale do živého
  Brala vyrúbané.

Ozorné obruče
  Tyčia tam zo steny:
O ne reťazami
  Väzeň je lapený.

Starý, starý väzeň,
  Vycivený, lysý;
Brada snežno-biela
  Do pása mu visí;

Ruky k nebu spína
  A reťaze zvonia,
A zapadlé oči
  Horké slzy ronia.

Plače; — dobre mu ta
  Žiaľ srdce neskruší:
Milosť, Bože, milosť,
  Mojej hriešnej duši.

Veľa, veľa rokov
  Ten väzeň presedel,
Ale okrem Boha
  Nik o ňom nevedel.

Strážnici na hrade —
  Slýchavali oni,
Že tam dole čosi
  Reťazami zvoní;

Slýchavali oni,
  Že zdakiaľ tam sdola
Ku Bohu o milosť
  Kýsi hriešnik volá:

Lež žiadna sa duša
  O ňom nedoznala,
Lebo ťažká kliatba
  Na väzňu ležala.

A ten malý junoš
  Jako ho zahliadol,
Lenže nebožiatko
  Ľakom tam nepadol;

Ani nezavrátil
  Té svoje koníky,
Len na hrad utekal
  Skalnými chodníky. —

A na Čiernom hrade
  Slávne hody stoja:
Černo-hradská junač
  Vrátila sa z boja.

Černo-hradská junač
  Víťazný boj bila,
Neznaboha Kupu
  O zem uderila:

Kupu, čo na kráľa
  A na vieru svätú
Zodvihol k odboju
  Zbroj svoju prekliatu.

Pod Palotou, — tam on
  I jeho pohani
Ležia slovenskými
  Mečmi rozsekaní.

A junač na hrade
  Dobrej si je vôle;
Jesť a piť, čo ľúbo,
  Pred nimi na stole.

S vysokého triemu
  Trúby pekne hudú:
Hučia milé piesne
  Slovenského ľudu.

A čo starý víťaz —
  Vínko si popíja;
A čo mladý, tance
  S paniami vybíja.

A čeliadka, župy
  Černo-hradskej krása,
Na šírom priedhradí
  Veselo ihrá sa.

Nešiel sa junoško
  S čeliadkou pobaviť,
Ale sa on išiel
  Pred pánov postaviť.

A biele si vlásky
  Začesal za väzy
A poklonil sa on
  Pekne pred víťazy.

»Boh vás pozdrav, páni!«
— »Pozdrav Boh i teba!
Káže ťa nesie k nám,
Junoško, potreba?«

»Mal by ja slovo k vám,
Páni moji milí;
Lež bojsa, by ste sa
Na mňa pohoršili.«

— »Zlé slovo nepovieš,
To, junoško, vieme:
A pre dobré my sa
Pohoršiť nesmieme.« —

»Nuž, počujte, páni,
Pozorom láskavým:
Je to pravda pravá,
Čo vám ja vyjavím.

Tuná vám na hrade
Jedon väzeň sedí:
Kto vie, ktorý rok už
Vo veži on biedi!

Starý, starý väzeň,
Vycivený, lysý;
Brada snežno-biela
Do pása mu visí.

Ruky k nebu spína
  A reťaze zvonia,
A zapadlé oči
  Horké slzy ronia.

Plače; — dobre mu ta
  Žiaľ srdce neskruší:
Milosť, Bože, milosť,
  Mojej hriešnej duši!

Smilujte sa, páni,
  Nad dušou strápenou,
Milostivý Pán Boh
  Bude vám odmenou.«—

A páni skoro tam
  Divom skameneli:
Oni o väzňovi
  Pranič nevedeli.

A veža, v ktorej bol
  Väzeň zamúraný,
Hneď bola prebitá
  Ostrými čakany.

Lež páni — tí si len
  Zastali zďaleka:
»Bože, či to človek,
  Či len tieň človeka?«

A svätým sa krížom
  Tri ráz prežehnali,
A starého väzňa
  Pod otázku vzali.

»Povedz nám, väzeň náš,
  Povedz nám: kto si ty?
A čo si tak ťažko
  K tej skale pribitý?«

— »Oj, páni, bol som ja
  Župan Černohradu;
Teraz som väzeň v ňom
  Pre velikú zradu;

Pre velikú zradu
  Na mojej rodine:
Pre väčšiu neveru
  Oproti krajine.« —

»Oj, väzeň, nad ten hriech
  Ani byť nemôže:
Varuj každú dušu
  Pred ním, svätý Bože!

Vyznaj nám väzeň náš,
  Vyznaj v úprimnosti:
Jak si sa dopustil
  Takej ohavnosti.«

— »Oj, vyznám ja, páni,
Vyznám svoju vinu:
Pre zločin som sa ja
Dopustil zločinu.

Vykvetal kvietoček
Na pustom polome:
Dorastalo dievča
V matky svojej dome.

Na pustom polome
Bieluška bimbonka:
V matky svojej dome
Nevinná Ilonka.

Mať ju vychovala
Biednym, vdovským chlebom,
Roveň si nemala
Pod tým božím nebom;

Roveň si nemala
Len azda na nebi,
To sväté anjelstvo
Kde Boha velebí.

Mne kvitla bimbonka,
To bieluške kvieťa!
Mne rástla Ilonka,
To nevinné dieťa.

Bimbonka uvädla,
  Červoč ju podryla:
Ilonka umrela,
  Mojať ju zmárnila;

Mojať ju zmárnila,
  A len pre to jedno:
Zdalo sa jej hanbou
  V rode dievča biedno.

Zodvihla sa bola
  Búrka od východu,
Prihučala na zem
  Slovenského rodu.

Maďar, ten divý Čud,
  V nepočetnom roji
Do šíreho sveta
  Pustil sa po zboji.

On ohňom i mečom
  Padol na Moravy,
A náš kráľ Svätopluk
  Volal pod zástavy.

Surmily surmity
  V zlatom Velehrade:
A po slovian-vlastiach
  Zbroj cendžala všade.

Povstal môj dobrý ľud,
  I bratské nám rody:
Kde Visla i Laba
  Mutné leje vody;

I kde Tatry pyšno
  K nebu sa spínajú:
Valily sa vojská
  K tichému Dunaju.

Nad Dunajom kráľ náš
  Zastal si táborom;
Pri ňom župy, každá
  Pod svojím práporom.

Tam rozšikovaly
  Jasné šiky svoje
Pod mojím prievodom
  Černo-hradské voje.

A môj rod — tí hadi —
  Spolu kameň duli,
Na Ilonku moju
  Zlostné rady kuli.

Či dievčatko sraziť
  S tej skaly vysokej:
A či ho zaväziť
  Do veže hlbokej:

Kde ani len slnko
  Na ňu nezasvieti,
Kam ani len vietor
  Ku nej nedoletí.

Dlho rady stály,
  Tak sa dokonaly:
Srazili Ilonku
  S tej vysokej skaly;

Srazili na Dunaj,
  Na té hlbočiny:
Padol mojím rodom
  Anjel môj nevinný. —

Lovili rybári
  Ryby na Dunaji,
Videli Ilonku
  Tenúť popri kraji.

Tí dievča vyniesli
  Do zelenej trávy,
Ihlicu aj partu
  Vypäli jej z hlavy.

Ihlicu aj partu
  Zo zlata čistého
Zaniesli rybári
  Do chrámu svätého.

Na božom oltáre,
  Tam ju povesili,
Ľuďom pravovercom
  Smútok ohlásili:

»Letorôstka suchá
  Už sa nerozvije,
A telo bez ducha
  Nikdy neožije:

Kto tú partu svojej
  Darom dal neveste,
Tomu, pravoverci,
  Také heslo neste:

Že už nekľakne s ňou
  Nikdy jedným párom
Na ten svätý kameň
  Pred božím oltárom.« —

Ešte ani slnko
  Nesadlo za horu,
Už to smutné heslo
  Dobehlo k táboru.

A ani biely deň
  Na mňa nezasvietil,
Už som ja ten zločin
  Zločinom odvetil.

V noci čierne mraky
Na nebi zavisly:
Oj, ale černejšie
Na tej mojej mysli.

Po nebi sa blesky
Krížily ohnivé:
A po mojej mysli
Pomyšlenia divé.

Bez seba som sa vám
Do sedla vyhodil,
A letel som voslep,
Až sa kôň zachodil.

Čez široké polia,
Čez hlboké toky,
Až ta, kde obozom
Stál Maďar divoký.

Ta mi tam pošepol
Zlostník zlostný z pekla,
Čo najhoršie znala
Duša jeho vzteklá.

Ja sám som vyviedol
Maďarské zástupy
V noci hromobitnej
Na hrad mojej župy;

Ja sám som rozrazil
  Bránu rukou mojou:
Padol biedny môj rod
  Pod maďarskou zbrojou.

Stal sa hriech; — lež zápäť
  Za ním prišla kára:
Jako víchor kráľ náš
  Udrel na Maďara;

A jak plevy rozbil
  Divé jeho pluky:
A mňa vydal Pán Boh
  Kráľovi do ruky.

Smutno vyhrávaly
  Zvony so zvonice,
Plakaly Ilonku
  Jej verné družice:

Oj, a ja zajatý
  Mojím vlastným ľudom,
Stál som okovaný
  Pred kráľovým súdom.

Dvanásti mládenci,
  A každý pod perom,
Zaniesli Ilonku
  Do hrobu večerom:

A mňa nešťastníka
  Té kráľove stráže
Pod holými mečmi
  Zaviedly do väže.

Ilonke čierny kríž
  Na hrob postavili,
Jej nevinnú dušu
  Bohu poručili:

A mňa do tej veže
  Múrom zamúrali,
Na moj' biednu hlavu
  Kliatbu mi nakliali:

»Da ťa tu, zrádniče,
  Hriech tvoj večne moril:
Da ťa Boh z milosti
  Na veky vytvoril!

Keď naň volať budeš,
  Aby sa nepohol,
Že by si tu hynul,
  A zhynúť nemohol!«

Tak mi popi kliali,
  A ľud volal: »Ameň!«
A ostatný zavrel
  Vežu túto kameň.« —

»Povedz nám, väzeň náš:
Ktorýže rok beží,
Jako ťa vsadili
Do tej tmavej veži?«

— »Sto rokov i jeden
Som ja, páni, väzeň:
Dávny to čas, veľa
Búrok išlo čezeň.

Nie raz, ani nie dva
Divý lomot surmy
Zatriasol pevnými
Černohradu múrmi.

Čul som ohlas trúby
Odo brál odbitý;
Čul, jak zem dunela
Koňom pod kopyty:

A ja s plačom k Bohu
Volával som vtedy;
Nie, aby zakončil
Ťažké moje biedy:

Za synov národa
Môjho som sa modlil,
By sa žiadon Sloven,
Jako ja nespodlil.

Žiť — aby verne žil
  Každý svojmu rodu:
Mrieť — aby z ďaky mrel
  Za jeho svobodu.

Tak šiel vek za vekom
  V modlitbe a v plači:
Lež veril som, že Boh
  Smilovať sa ráči!«

»Oj, väzeň náš, väzeň!
  Hneď máš byť rozkutý:
Sto rokov a jeden
  Dosť bolo pokuty.

A potom skloň u nás
  Biednu hlavu svoju,
Až ťa Boh k večnému
  Povolá pokoju.«

— »Vašu vďaku, páni,
  Odplať vám Boh z neba:
Lež mne na tom svete,
  Mne len jedno treba;

To jedno, viem, páni,
  Že mi doprajete:
Po pravoverného
  Popa mi pošlete.

Ten pravoverný pop
  Nech ma ospovedá:
Oj, rád by ja umrieť,
  Ale hriech mi nedá;

Hriech, kliatbou prekliaty,
  Tu stojí na stráži:
Ten anjel úmorník
  Sem sa neodváži.« —

A pop, sluha boží,
  Vstúpil do väzenia;
V rukách jeho svätý
  Závdavok spasenia.

A páč len na väzňa;
  Páč len, aké svetlo
Po tej bledej tvári
  Razom sa rozlietlo:

Ako z čiernych mrakov
  Keď sa zaligotá
Na snehové polia
  Nebeská jasnota.

Poznať, že duša už
  Boží raj zazrela;
Že už lámať ide
  Slabú väzbu tela;

A po dlhých mukách
  A po ťažkom boji
Na ten večný pokoj
  Preletieť sa strojí.

A jako pop väzňa
  Od hriechov rozhrešil,
Ako ho tou svätou
  Potechou potešil:

Ako riekol: »Ostaň
  S tebou pokoj boží:
Nech podľa milosti
  Boh s tebou naloží«:

Páni na to hľadia
  A blednú od strachu:
Rozsypal sa väzeň —
  Márny prach — do prachu.

A z mreže do veže
  Čudný zvuk zaznieva:
Na nej krásno vtáča
  Milo sebe spieva.

Vidom nevídavať
  Vtáka tak krásneho,
Slychom neslýchavať
  Spevu tak milého.

Tak azda nezneje
  Len anjelské hrania:
Dušička hriešnica
  Keď sa Bohu klania;

Dušička hriešnica,
  Čo po žiali mnohom
Milosť už obsiahla
  A v mier ide s Bohom.

Odboj Kupov.

V tej slovenskej vlasti strašná surma stojí.
Verný slovenský ľud na vojnu sa zbrojí.
Po slovenských horách čierne mraky dymu
Lunia sa deň po dni k nebu vysokýmu;
Po slovenských horách, od Matry na Tatry,
Jasné noc po noci plápolajú vatry:
A s hory na horu znať dáva kraj kraju,
Že slovenský národ na vojnu volajú. —

A na kohože sa povalí tá vojna?
Kohože biť ide rodač moja zbrojná? —
Hoj, hriech je na Uhriech: — zrada, podlá zrada
I vieru i kráľa zbrojou nám napadá.

Kde Blatoň rozlieva sivé svoje vody,
Čudské tam k odboju zjašily sa rody.
Zlý to ľud; — i jemu pravda zasvietila,
Večná pravda Božia, ktorá svet spasila:
Lež darmo Boh volá divokovi tomu:
»Čo sebe nepraješ, to nečiň nikomu!«
Jeho Boh je šabľa, a so šabľou v pästi
Túla sa po svete, cudzie lúpi vlasti.
Vetrom ti prihučí, vetrom mizne s očí

A zkazu rozsieva, kam mu noha kročí.
Mestá — smutné rumy; nad tými rumami
Desne tyčia k nebu dymom zašlé chrámy;
A po chrámoch kňazstvo Bohu posvätené
Okolo oltárov leží povraždené.
Polia pusté: — s klasom klas tam nepohráva,
Len divá šumí tam nad kostrami tráva.
Té polia — Čuď to tam žeň konstvom zničila:
Té kostry, — Čuď to tam ľud mečom vybila;
A zem na ďaleko jako hrob je nemá:
Zlé — Boh ma! — nedobré je to čudské plemä. —

Lež kto vieš, nože nám poslúž pravdou pravou:
Kýže to zlosyn je tým zlosynom hlavou?

Oj, viem ho ja — večná zabi ho potupa: —
To tá pyšná duša, pán Šumavy, Kupa.
Rád by sa on mečom až na prestol dobyť,
Rád by si on čelo korunou ozdobiť:
Preto zaprel Boha, viere sa zneveril
A zradnú zbroj svoju na kráľa namieril.
Na kráľa! — Ojže ti, veď tá duša mladá
Len vo šťastí ľudu šťastie svoje hľadá.
On — kráľ — aby svojim posvietil z tmy bludu,
On — kráľ — pravdu Božiu sám kázava ľudu;
Tou pravdou on verne sám seba spravuje,
Tú pravdu i svojmu ľudu prisluhuje. —
Prijde to, bude to, že večnej pamäti
Meno Štefan-kráľa ľud verný posvätí;
Áno, ono večným svietiť bude bleskom
V Božích vyvolených zástupe nebeskom.

Lež kráľa na zdravú Boh odviedol stranu,
Medzi Slovač, kráľom vždy verne oddanú:
A tá verná Slovač — radšej ona padne,
Lež by svojho kráľa opustila zradne.

A po župách zbrojou zacendžaly hrady,
Čo bráňa Slovenstvo pred vrahov nápady:
A na každom hrade prápor je rozvitý,
Pod každým práporom surmujú surmity.

Rozlunil sa národ, sťa vody na mori,
Divá víchorica keď sa naň oborí.
Vstaly župy; veje prápor za práporom,
Ta na Hron, kde sa kráľ položil táborom.
Vejú ony, vejú, popri Hrone nadol,
Ta, kde pred pohanom kríž do prachu padol:
Ta nadol, ta nadol, za ten Dunaj sivý,
Kde Čudín pustoší i mestá i nivy. — —

Palota, Palota, sedem bielych veží,
Okolo Paloty širo pole leží:
Oj, a to pole je strelami posiato,
Oj, a to zlé siaťa krvou je zaliato.
A ktože ho posial? — Posiali Slováci,
Za vieru, za kráľa v boj svätý letiaci:
A ktože ho zalial? Čudovia zaliali,
Keď pod slovenskými šabľami padali. —

Vidím ťa ja, vidím, pred mojimi zraky
Rozvil slávu svoju vek zašlý, deľaký:

Vidím ťa ja, vidím, dávna rodač moja!
Stojíš jasným šíkom hotová do boja.
Prostried toho šíku zlatý kríž tam svieti,
Pod ním kráľ, a pri ňom kvet slovenských detí.
Ale kráľ, do čiernej zakovaný broni,
Mladú hlavu svoju žiaľom k zemi kloní;
Hlavu k zemi kloní, duša jeho smúti,
Bo dnes ho krv ľudu zákon vyliať núti.

Lež, kráľu, Boh darmo meč kráľom nedáva;
Kráľ nech krivdu bije a pravdu zastáva:
Lebo kde na pravých pasú sa nepraví,
Tam, kráľu, Boh teba pred svoj súd postaví.

Ale — čujte! — z lesov divý ryk zaznieva;
Hučia hory-doly a zem zadunieva.
Čože to? Či búra tam rozbúrila sa,
A či to Zemotras zem Božiu otriasa?
Oj, nie: to ten zlý ľud čez lesy sa váľa,
Čo zodvihol odboj na vieru, na krála.

»Boh s nami!« zvolal kráľ, a Slovač do kola
»Boh s nami! Boh s nami!« voj za vojom volá.
A Viacslav vojvoda, ten víťaz výborný,
Udrel mečom svojím o štít svoj strieborný.
Štít ozval sa zvonom a trúby zahraly,
A vernej Slovači heslo k boju daly.
Sklonily kopie na »koľ!« predné pluky,
Zadné rezko svoje napínajú luky.
A nad vrahov husté mraky sa prestrely,
Z tých mrakov prívalom šustajú sa strely.

A Čudín rúti sa, ako s Tatry riava,
Keď o jarnej búry nadol sa metáva:
Ale Slovák stromí, ako pevné bralia;
Prúdy naň sa rúťa, ale ho nezvalia.

A Kupa, ten zlosyn, na pahore stojí,
Vidí čaty svoje v krutom hynúť boji.
Oko jeho ľutým zaiskrilo hnevom,
Ústa jeho divým zarevaly revom:
»Páčte, junač moja, tam, kde ten kríž svieti,
Tam je kráľ, a pri ňom kvet slovenských detí:
Ta vy s ľudom svojím útokom udrite,
A čo pod meč prijde, zápustom pobite.«

»Pobije Boh teba, zradná duša, — teba!«
Zvolal tu hlas mocný, sťa hlas hromu s neba,
A hlas ten, slovo to ešte neodznelo,
Tu Viacslav vojvoda stal pred Kupu smelo.

»Vrahu!« rečie. — »Pozri na tú zkazu mnohú,
Na krv, čo tam tečie, tá krv volá k Bohu.
Zastavme boj; vojsko zbroje nech odloží,
A ty poď, postav sa so mnou na súd Boží.
Boh sám nech rozsúdi, on nech skára vinu:
Pre vinného nech tu nevinní nehynú.«

I zatmila sa tmou zlostná tvár Kupova,
A z tej tmy ohavné počuť bolo slová:
»Súď sa — keď ti ľúbo — ty sám s Bohom tvojím;
Ten do mňa nič nemá, a ja oň nestojím:

Lež ak ti zavadzia v tele duša tvoja,
poďže, poď, staňmeže pred vojská do boja.«

A bitva zatíchla, a vojsko oboje
Oprelo o pahor ostro zraky svoje,
A vojvodi, duše položiť hotoví,
Zablysli mečami muž proti mužovi.

»Oj, Bože, staň ty sám za vec spravedlivú,
Vysvieť pravdu tvoju svetu na odivu!«

Udreli súperi junák na junáka,
Odpadol Kupovi turoň so šišaka.

»Oj, Bože, dodajže ty vernému sily,
By sa verné duše v tebe potešily!«

Udreli súperi na seba raz druhý,
A Kupovi praskly na broni tri kruhy.

»Oj, Bože, učiň to, nech pravda zvíťazí,
Nepravého vlastná nepravosť nech zkazí!«

Udreli súperi na seba raz tretí,
A hlava Kupova s väzov na zem letí. —

»Boh súdil!« zvolal ľud širym bitvy poľom:
Verní — tí s radosťou, neverní — tí s bôľom.
A sťa prach, rozviaty vetrom na vše strany,
Roztratil sa pohan, strachom Božím hnaný. —

Pohan sa roztratil a trúby zahraly,
A slovenské voje zas do šíkov staly.

A kráľ dobrý dobré premluvil k nim slovo:
Slyšte, pozdné veky, to slovo kráľovo:

»Víťazi!« — riekol on, — »Boh Bohom pravdy je;
Ten ľud žije v Bohu, ktorý v pravde žije.
A kto v Bohu žije, žiť bude na veky;
Márné proti tomu budú vrahov vzteky.
Pravda zvyšuje tých, kto si pravdu váža,
Národ krivodlivý Boh do prachu sráža.
Zlí povstanú na vás, — vy zlých sa nebojte,
Lež pri pravde Božej voždy verne stojte;
A za zbroj i za zbraň pravdu si vezmite:
A zlí — tí zahynú, a vy zvíťazíte.« —

Domluvil dobrý kráľ, a sklonil kolená;
A za kráľom Slovač, víťazstvom venčená;
Kolená sklonili, obnažili hlavy,
A z úst im zaznela pieseň Božej slávy.

Chváľ Boha každý duch na zemi, na nebi:
Kto je z pravdy, Boha pravdy nech velebí.
On je verných svojich záštita bezpečná;
On bol, on i bude nádej naša večná.

Navalil sa na nás nával vrahov divých,
Volali: Vytrime ten ľud z počtu živých.
Ale zbroj naša je pravda Božia svätá,
Tej nezdolá ani moc pekla prekliata.

Pravda Božia káže: Čo si neprajete,
To ani vy iným činiť nebudete.

Beda, kto pred Bohom poznán bude vinným,
Tomu Boh učiní, jak on činil iným.

Nepravých plemeno bude vypleneno,
A kliatbou ostane na zemi ich meno,
Ale vy v Bohu sa tešte, spravedliví!
Boh s vami: i ktože Bohu sa sprotiví? —

Kladú sídla, kladú zlí dobrému k pádu,
Lež Boh im na hlavy prevráti ich radu.
A pyšní — tí padnú! — Bohdaj popadali,
A to tým pod nohy, po ktorých šliapali.
Ale spravedlivých spasenie v Bohu je,
On ich dobrým darí a pred zlým varuje. —
Boh je verných svojich záštita bezpečná:
Boh bol, Boh i bude nádej naša večná.

Križiak.

Sedí dievčina na brale vysokom,
Po šírom mori mutným blúdi okom;
  Slza za slzou na tvár zvädlú padá:
A tam deň po dni ona preplakáva;
Tam sa s ňou víta slnko, keď už vstáva;
  Tam sa s ňou lúči, keď za hory sadá.

Belavé pary plazia sa po vode,
Sťa s rozdutými vetrilami lode:
  Klamnými devu obrazami mätú.
Nejde; jaj, nejde ten tvoj premilený:
Či u moslemov upí zaväznený,
  Či tam už dušu dal za vieru svätú? —

Kráľ ohlásil kríž, a trúby zahraly,
Víťaznú mládež na vojnu volaly,
  Za šíro more, až do svätej zemi:
A junák neznal srdcu odolati,
By tam boj svätý nešiel bojovati,
  Kde kríž do prachu hodili moslemi.

»S Bohom, dievčino, sivá holúbočko!
Lež preto jasné nezamúť si očko:
  Už mám kríž i meč, viera zve do boja:

Keď tá niva sa znovu zazelená,
Zas sa ti vrátim, duša premilená:
  A potom večne, večne budeš moja.«

A niva znovu sa zazelenala;
Ale dievčina darmo uvíjala
  Do svadobného vesienku si venca:
Už i krása lúk kosou padla krivou,
Už len jesienka pustou kvitla nivou:
  A ešte nemá a nemá milenca. —

A ona sedí na brale vysokom,
Po šírom mori mutným blúdi okom;
  Slza za slzou na tvár zvädlú padá.
Slnko už sadlo; večer mrazom dýše,
A more pod ňou voľne sa kolíše;
  Do mora luna nazerá sa mladá.

A čo to pláva čez té vody šeré?
Či labuť ešte na mori sa perie,
  A pri materi jej rodinka milá? —
Nie; to sa labuť neperie na mori:
Je tomu čas už, čo tam na podhorí
  Do hustého sa triesťa utúlila.

Junák to bledý tam po vode tenie,
Znak kríža sa mu na plášti červenie;
  Vo hrudi strela, v pästi meč zlomený:
A jako deva junáka zahliadla,
Bez duše s brala vysokého padla:
  Oj, veď on to bol, ten jej premilený.

Branko.

Vo Zvolene zvony zvonia,
Za Zvolenom Branka honia:
  Honia, honia durným honom
  Po doline hore Hronom.

»Prečože to, Branko, prečo:
Či si im zavinil niečo?«
  — »Majú oni do mňa vinu,
  Ale ja mám do nich inú.

Bolo dobre — ale dávno:
Žil na svete Slovák slávno;
  Oj, žil si on vo svobode,
  Jako ryba v tichej vode.

Cudzí zbojom na nás padol,
O vlasť našu nás okradol;
  Pošliapal nám naše práva,
  Zašla rodu nášho sláva.

Idú roky zo sta do sta,
Zem cudzinou nám zarostá;
  Kto slovenskej pravde žije,
  Pekelná ho krivda bije.

A ja neraz v ťažkom bôli
Stál som na vysokej holi:
  Stál som nad tým pekným krajom
  Medzi Tatrou a Dunajom.

To zem, dedom mojim vzatá,
To vlasť a mať moja svatá:
  A ja sirotou tu stojím
  A vo svojom nie som svojím. —

I plakaly moje oči,
Že môj ľud mi je v otroči:
  I čakal som — ale darmo,
  Kto by zlomil naše jarmo.« —

A v Bystrici zvony zvonia,
Za Bystricou Branka honia.
  Honia, honia durným honom
  Po doline hore Hronom.

»Hojže, Branko! Nože ty mne —
Nože povedz mi úprimne:
  Či sa ti krv nebúrila,
  Keď ti krivda pravdu bila?«

— »Hoj, búrila sa krv moja
A hnala ma ta do boja:
  Hnala ti ma ona, hnala, —
  Ta na hory, ta na bralá.

A od Matry až na Tatry
Zasvietily moje vatry:

Kto ich videl, vedel, čo je,
A poberal sa do zbroje.

A s hôr a brál junač smelá,
Šabľu v pästi, vdol udrela.
Deti slovenského rodu
Letely v boj za svobodu. —

Zkvitli dobrí, jako kvieťa,
Keď ho jarné dni osvieťa:
Zlí padali omarení,
Jako listie v čas jeseni.

Bolo dobre, — lež za málo;
— Ako Boh dal, tak sa stalo: —
Ľud môj, junač moja padla
A nádeja tvoja zvädla.

Zvädla, — ale sa zotaví,
A vykvitne kvetom slávy:
Dozrú raz i tvoje časy,
Prijde víťaz, čo ťa spasí.

A na Brezne zvony zvonia,
A za Breznom Branka honia:
Honia, honia durným honom
Po doline hore Hronom.

A tamhore vyše mesta
Zarúbaná mocne cesta:

Bude ti tam, Branko, beda:
Tá záruba dial ti nedá. —

A zlí zlé si našli rady:
Postávali poza klady,
I padli naň shora, sdola,
Jako vrany na sokola.

Strelami ho postrieľali,
Šabľami ho porúbali:
Lež kým Branko hlavu sklonil,
Dvanástim on hlavy sronil. —

»Hojže, Bože! staň do súdu,
Prislúž pravdu môjmu ľudu:
Mňa zabila podlá zrada,
Slnko moje už zapadá.

Pravde žil som, krivdu bil som,
Verne národ môj ľúbil som:
To jediná moja vina,
A okrem tej žiadna iná.

A vy, bratia, tak urobte,
Berte šable, jamu kopte:
Jamu kopte do hlboka,
Hrob mi sypte do vysoka.

Na hrob kameň mi vyvýšte,
Moje meno doň mi vpíšte:
Nech vie, kto sa naň podíva,
Že tam Branko odpočíva.«

Boj pri Jelšave.

Poniže Jelšavy
  Zelené moravy,
A na tých moravách
  Vejú dve zástavy.

Nad jednou zástavou
  Blyští sa kríž svatý,
Pod krížom slovenské
  Šíkom stoja čaty:

A nad druhou mesiac
  Svieti si zvysoka,
Pod mesiacom Turci,
  Tá zbojnič divoká.

A Turkov — tých vám je,
  Ako dreva v lese;
Len dobre, že ich tá
  Zem Božia unese:

A našich len so žmeň:
  Oj, Bože náš, Bože!
Ak ty nepomôžeš,
  Ktože nám pomôže? —

A surmity hrajú,
  Páľa samopaly:
Nad Muráň-dolinou
  Hory sa ozvaly;

Zadunelo pole
  Pod kopyty koňom:
Čata sa za čatou
  Rúti Turek po ňom;

Čata sa za čatou
  Rúti na Slováka
A hromom udiera
  Junák na junáka.

Cendžia ostré šable,
  Práskajú kopie,
A krv svojich synov
  Zem slovenská pije. —

Hojže, ľudia, zle je!
  Beda našej hlave:
Už to naše vojsko
  Pätí ku Jelšave;

Ku Jelšave pätí,
  Turek za ním letí:
Škoda, večná škoda
  Tých slovenských detí!

Nebojme sa, bratia,
  Hoj, nebojme sa my,
Čím je šabľa v pästi
  A čím Boh nad nami.

Čím je Boh nad nami
  A čím šabľa v pästi:
Nebude si Turčín
  Pánom našej vlasti. —

A od Mutna tmavá
  Valí sa mrákava,
A v tej mrákave sa
  Na kríž poblyskáva.

A valí sa, valí
  Dolu do doliny:
Tam popolom ležia
  Slovenské dediny.

Z dedín krv pobitých
  Ku Bohu tam volá,
Okol dedín pole
  Už len púšť je holá.

Nie je to mrákava:
  Kone to tam práša,
A na totých koňoch
  Bystrá Slovač naša.

Ani sa tam blesky
  Na kríž neblýskajú:
To naši Slováci
  Šabľami zvíjajú.

A tá naša Slovač,
  Ako ľúta búrka,
Hodila sa nadol
  A padla na Turka.

Hodila sa nadol,
  Ako búrka s neba:
Vzala ona, vzala
  Turka medzi seba.

Hoj, vzala ho ona
  Vo dva boky zrazu:
Pohan, teraz teba
  Vydá Boh na zkazu.

A to naše vojsko
  Samopalmi páli:
A Turek za Turkom
  S badalíj sa valí.

Samopalmi páli,
  Kopiami kole:
Tečie krv turecká
  Prez jelšavské pole.

Kopiami kole
  A šabľami seká:
A Slovák víťazí
  A Turčín uteká. —

Poniže Jelšavy
  Zelené moravy,
A na tých moravách
  Vialy dve zástavy.

Už len jedna veje:
  Nad tou je kríž svatý,
Pod ním sa slovenské
  Modlia Bohu čaty.

A mesiac — ten si už
  Nesvieti zvysoka —
Padli Turci, padla
  Tá zbojnič divoká.

A surmity hrajú
  Slovákom ku sláve:
Oj, bol vám to za boj,
  Ten boj pri Jelšave.

Bombura.

Na breznianskej veži trúby prehrávajú,
Breznianskych junákov do zbroje volajú:
A junáci letia na brány, na valy,
Pri boku im šable, v rukách samopaly.

A veď sa im ono tým Brezňanom stalo,
O čom sa nikomu ani nepozdalo.
Za Hronom, tam pod tým vysokým pahorom,
Prešlú noc kuruci ľahli si táborom.
A ledva deň svitol za nocou, za tmavou,
Prišiel k mestu hlásač pod bielou zástavou.
A pred bránou, tam sa postavil na cestu
A také posolstvo ohlasoval mestu:

»Víťazný náš vojvod i brať naša celá
Udatným Brezňanom svoj pozdrav posiela.
My sme vojsko vlasti, a naša zástava
Veje na obranu svobody a práva.
Kráľ náš, to je zlý kráľ, robí, čo nesluší;
On nám naše práva vierolomne ruší;
A neznosné tiaže na vlasť našu váľa:
Preto sme zodvihli zbroj našu na kráľa;
Ani my tej zbroje skorej nesložíme,

Čím jemu korunu s hlavy nesroníme.
Potom nám — len potom lepšia doba svitne,
Len potom vlasť naša svobodou zakvitne:
A preto, kto si syn vlasti svojej pravý,
Ber šabľu a staň si pod naše zástavy.«

Jemu rečník mestský odpovedá s brány,
— Pri ňom starší mesta i s radnými pány —:

»Pozdrav si, hlásaču, tých, čo ťa poslali,
A že by si s Breznom svätý pokoj dali.
Známe my vás, známe: niet v kameni vody,
Ani u kuruca pravdy a svobody.
Brojíte na kráľa: oj, beda vám, beda!
Boh si pravdu svoju brať na posmech nedá!
Brojíte na kráľa: — a tými krivdami,
Pre ktoré brojíte, krivdíte nás sami.
Tým ste si sami súd vyniesli na seba,
A prijde — prijsť musí na vás kára z neba.
Slovákovi svätá je kráľova hlava:
On z ďaky krv svoju zaň dával i dáva.
Ani my, ľud verný, ľud slovenskej zeme,
Pod vaše zástavy nikdy nestaneme.
A bodaj to, bodaj, dobré nebo dalo,
By vás oko naše nikdy nevídalo.« —

»Pre to spurné slovo — hlásač pyšno rečie: —
Pre to spurné slovo krv vaša potečie.
Voľte si víťaza, zvolíme si i my:
A tí nech boj bijú pred zraky našimi.

Ak nášho víťaza váš premôže v boji,
My hneď odrazíme od mesta v pokoji.
Ale jestli vášho náš víťaz pokorí,
To zaraz nech Brezno brány nám otvorí.« —

»Staň sa!« zvolal rečník: »nech Boh svojím súdom
Súdi medzi vaším a slovenským ľudom!« —

Pred breznianskou bránou šíra lúka leží,
Popri nej šumný Hron bystrým tokom beží.
A na totej lúke dva víťazi stoja,
S kopiami v pästi, hotoví do boja.
Tam Maďar, vo zbroji striebrom vykladanej,
Pyšno si harcuje na paripe vranej.
Syn to divej pusty, pustého pohľadu,
Ku koňu, ku šabli privyklý od mladu:
A tu náš Bombura: víťaz to od pluha,
Biť ale dobre vie ruka jeho tuhá.
Broň i šišak na ňom z pevnej sú ocele,
A sivko jarabý hrá pod ním vesele.

Na bráne dvanásti trubači zahrali:
A naši víťazi do boja sa dali.
Sklonili kopie, muž na muža vrazil:
Kopie sprašťaly, žiadon nezvíťazil.

Na bráne druhý raz trubači zahrali:
A víťazi znovu do boja sa dali.
Vytasili šable, muž na muža vrazil:
Šable sa zlámaly, žiadon nezvíťazil.

Na bráne tretí raz trubači zahrali:
A víťazi zase do boja sa dali.
Hoj, teraz len bolo oči na čom pásti,
Keď junákom blysly posekáne v pästi.
A té posekáne — tak ony durkaly,
Až sa té breznianske múry ozývaly.

Borba dlho stála: už i deň zapadal,
A junák junáka ešte neovládal.
Té ich bujné kone sú už samá pena;
Té ich jasné brone brudí krv červená.

»Poddaj sa, víťaze! — Maďar pyšno volá: —
Slovák Maďarovi nikdy neodolá.«

»Bude, jako Boh dá! — Slovák mu odvetí: —
A pýcha zlým dýcha, a do zlého letí.«

Hoj, len ti náš Slovák sivka raz otočil
A ku Maďarovi od boku priskočil:
A v tom buchlo, jako keď strela nebeská
Stoveké dubisko na horách roztrieska.
A páčte! — Už Maďar s paripy sa valí
A čudská jeho krv zem slovenskú kalí;
A on, čo toť hanu na Slováka kydal,
Sám on krivú dušu pred Slovákom vydal.

Zatrúbily trúby ozonom veselým,
A sláva na slávu znela Breznom celým.
Ale tam za Hronom, čím prišiel deň nový,
Neostal ani len znak po kurucovi.

A tak to bývalo, i tak bude bývať:
Budú sa pokorní na pád pyšných dívať.
Nepravých nepravosť uvalí do zkazy,
Lež pravda — hoj, pravda! — tá iste zvíťazí.

Muráň.

Hučí jarok po doline,
  Popri jarku cesta:
A na jarku rybky loví
  Mladušká nevesta.

Rukávy si vysúkala,
  Upiala sukničku:
Loví, loví drobné rybky
  Na zlatú udičku. —

Popri jarku cestou idú
  Husárov dva rady,
A husárom predok vedie
  Víťaz pekný, mladý.

A on, víťaz, vo zlatú je
  Odetý koľčavu,
Kolpak, orlom podperený,
  Zdobí jeho hlavu;

Pardovo mu rúno visí
  S ľavého ramena,
A paripa pod ním ihrá
  Striebrom zauzdená. —

Zastal víťaz; — oči krásnu
  Zazrely rybárku:
I odrazil sa od vojska
  A zbočil ku jarku.

Hupol s koňa; pri boku mu
  Šabľa zacendžala:
A rybárke nežná rumeň
  Bielu tvár poliala.

»Boh požehnaj, rybolovko!« —
  Mladý víťaz rekne.
Rybárka sa pousmiala:
  — »Ďakujem vám pekne.« —

»A či sa lov dobre darí?«
  — »Ba nedobre, veru;
Rybky sa len pohrávajú,
  A vňady neberú.« —

»Ba mne, tuším, dobré nebo
  Dnes dobrý deň dalo:
Kde som ani nepodumal,
  Šťastie ma potkalo. —

Moja česť vám, slávna pani
  Pevného Muráňa:
Čelo moje pred vašnosťou
  Pokorne sa skláňa.

Lež, Marienka krásna, na vás
Ťažká vina padá:
Ohavná sa na Muráni
Zahniezdila zrada.

Prepáčite, — bo to káže
Prísaha mi svatá: —
V mene kráľa, nášho pána,
Ste moja zajatá.« —

— »Zajať ženu, čo pokojne
Rybky sebe loví:
Neveliká česť vykvitne
Z toho víťazovi.

Lež ak istý je Vešelín
O víťazstve svojom,
Nechže stane si počestným
Pred náš Muráň bojom.

Sláva roztrubuje svetom,
Že kde on sa zjaví,
Padajú do prachu pred ním
Turecké zástavy:

Lež nech proti nám si stane:
Potom sa ukáže,
Či sa sklonia k jeho nohám
Aj muráňske väže.« —

Poletoval holub hájom,
Vyletel na buka:
Na tom buku ovdovelá
Holúbka si húka.

Prisadol k nej holub mladý,
Kolo nej sa točí:
Volala ho — a pác, teraz
Od neho ti bočí.

Lež holúbky navadia sa,
Naprieča až mnoho:
Ale ja vám len to poviem,
Že pár bude z toho. —

Vyviera tam studeň čistá
Pod vysokou stráňou:
Ku tej studni rukou v ruke
Vedú sa pán s paňou.

A nad studňou stará lipa
Šíre sa prestiera:
Pod tou lipou besedoval
Náš par do večera.

Hučí voda, a s kameňa
Na kameň sa roní:
Čo mladí tam hovorili,
Zná len Boh a oni.

Šumí vetrík, poduchuje
  Prez vetvy lipové:
Čo mladí tam hovorili,
  Nikto sa nedovie. — —

Minul deň, za jedným druhý
  A za druhým tretí:
Noc je a len jedna hviezda
  Do tej noci svieti.

Oj, nesvieti totá hviezda
  Na nebi vysokom:
Svieti sa to od Marienky
  S Muráňa oblokom.

Už je pozde; nemôže byť
  Polnoc už deľaká:
Na Marienku ale darmo
  Biela loža čaká.

Inokedy pohráva si
  So svetom veselo:
Ale dnes jej dáky mráček
  Zasadol na čelo.

Tu na ruku hlavu kloní,
  A húta a húta:
Tu sa zase potuluje
  Od kúta do kúta.

Ani jej je na sedenie,
  Ani nie na stanie;
Ani jej té čierne oči
  Neidú na spanie. —

Čože si tak miesta nevie
  Tá jej duša mladá?
Iba jak ju — varuj Bože! —
  Chorôbka napadá!

Ej, choroba — nechoroba:
  Veď je ako ruža;
Len keby ste niekde znali
  Hodného jej muža. —

Pod Muráňom, pod tým hradom,
  Dolina hlboká,
Čas po čase do nej nazrie
  Marienka z obloka;

Čas po čase ku tej strane
  Prituľuje ucho: —
Lež v doline pod Muráňom
  Tmavo je a hlucho.

Len tu i tu s brehov rieky
  Buch a klep kovadál
Prihučal až hore na hrad
  A oň sa rozpadal. —

V tom na veži dvanásť razí
Trúba zatúkala:
Dvanásť razí kolo hradu
Ozvaly sa bralá.

A tamdole pod oblokom
Ľubý zvuk zaznieva:
Jako keď u hniezda slávik
Malým svojim spieva.

A Marienka naša pekná
Zbledla jako stena:
Biele ruky k nebu spiala,
Padla na kolená.

I vstala zas a trasie sa,
Ani tá osika:
A po tíšku, po tichúnku
Svoj oblok odmyká.

A po tíšku, po tichúnku
Vysokým oblokom
Skočil víťaz mladý svižným
Do svetlice skokom.

Za ním druhý, — za tým tretí, —
Šiesty — i desiaty:
A každý je ozbrojený
Od hlavy do päty.

A ten predný vo zlatú je
  Odetý koľčavu,
Kolpak, orlom podperený,
  Zdobí jeho hlavu;

Pardovo mu rúno visí
  S ľavého ramena:
To Vešelín, dobrý víťaz
  A dobrého mena. —

»Daj Boh šťastia!« šepnul víťaz;
  — »Daj Boh!« šepla pani;
»A že by dnes prápor kráľov
  Zavial na Muráni.

Zrada — to vedzte, víťazi —
  Nie je moja vina:
Prápor vzbury tu rozvila
  Zlá moja rodina;

Ona vyviedla na Muráň
  Odbojníkov pluky
A vydala i hrad i mňa
  V ich neverné ruky.

A kto mi môj pevný Muráň
  Vyrve z rúk odboju,
Tomu pred oltárom božím
  Podám ruku moju.« —

»A my«, — zvolal víťaz mladý: —
»Abo tu padneme,
Abo kráľovi tej noci
Muráň dobyjeme.« —

Lež na bráne zbadali už
Strážci preľaknutí,
Tam pod bralím na priedhradí
Že sa čosi kutí.

A surmity zasurmily,
A divým ich zvukom
Heslo do zbroje sa dalo
Odbojníkov plukom.

Letia pluky, — muž za mužom —
Vyplašené zo sna,
Ta, kde blýska už a durká
Streľba zkazonosná. —

Ale akže nevidel si
Ozorného leva,
V boj z peľaše svojej skalnej
Keď on sa rúteva:

Pozri tam: tak na odbojnič
Vešelín naskočil
A na pravo a na ľavo
Šabľou si zatočil.

A na pravo a na ľavo
  Hlava s väzov padla:
A kto poznal Vešelína,
  Tvár mu iste zbľadla.

»Dolu zbroje!« — zvolal hlasom
  Náš víťaz hromovým: —
»Dolu zbroje, odbojníci,
  Rozkazom kráľovým!« —

A odbojnič ani nevie,
  Čo robí od strachu,
A zástavu i zbroj svoju
  Skloňuje do prachu. —

Rozjavila mocná brána
  Kuté svoje vráta,
A do hradu kráľova sa
  Vovalila čata. —

Hoj, zahraly s valov delá
  A s veží surmity:
Už ti je ten pevný Muráň
  Kráľovi dobytý;

Hraly, hraly, prehrávaly,
  Do bieleho rána:
»Na Muráni veje prápor
  Kráľa, nášho pána.« —

Deň zasvietil, a na veži
  Striebrohlasé zvonky
Sozváňaly ľud okolný
  Do hradnej kaplonky.

A v kaplonke starý mníško
  Ľudu pekne kázal,
A Marienke s Vešelínom
  Štolou ruky sviazal.

A ľud volal: »Požehnaj Boh
  Ten náš párik nový!«
A »Sláva tým, čo sú verní
  Vlasti i kráľovi!«

Turčín Poničan.

Jajže, Bože, strach veliký:
Padli Turci na Poniky;
  Padli, padli o polnoci:
  Jajže, Bože, niet pomoci.

Ľudia Boží, utekajte,
Zajať Turkom sa nedajte:
  A čo mladé — zutekalo,
  A čo staré — nevládalo. —

Skočil Turčín bystrým skokom
Do jelšiny nad potokom;
  Našiel on tam starú ženu,
  Medzi krovím učupenú.

Také jej on robí muky:
Do železa dal jej ruky;
  Povraz hodil jej na šiju
  A o koňa pripäl si ju.

Vláči Turčín starkú, vláči,
Po hrobline, po bodliači:
  Starkej krv sa z nôžok leje,
  A Turčín sa iba smeje.

A keď ona už ustáva,
Kančukou ju pošibáva;
  A keď ona na zem padá,
  Ostrohami v bok ju báda. —

Hučia, hučia Turkov čaty,
Poháňajú ľud zajatý:
  Tri razy mesiac omladol,
  A oni vždy tiahnu nadol.

Ten turecký svet ďaleký:
Prešli oni prez tri rieky,
  Zašli oni za tri hory,
  Zastali pri šírom mori.

A nad morom mesto leží,
Tyčí k nebu tisíc veží:
  Jaj, Bože, len smutno je to:
  Na tých vežiach kríža nieto. —

A keď blížili sa k mestu,
Turkyňa im zašla cestu:
  A Turkyňa, jako ruža,
  Pekne víta svojho muža:

»Vitaj, mužu, vitajže mi,
Z tej uhorskej krásnej zemi,
  Či sa dobre vám vodilo?
  Či vám šťastie poslúžilo?«

»Dobre, dobre sme chodili:
Maďarov sme si podbili,
  A Slováci sa nedali,
  Preto sme ich zrabovali.

A čože je tu nového?
Povedz, žienko, dač dobrého.« —
  »Dobrá, dobrá tu novinka:
  Požehnal ti Pán Boh synka.«

»A ja vediem otrokyňu,
Nášmu synku varovkyňu.
  Keď ho bude kolísavať,
  Pekne bude mu spievavať.

Slovenka to, tam od Hrona;
Veľmi pekne spieva ona:
  Bo spevu na božom svete
  Nad slovenský nenajdete.« —

Turčín sedí, kávu pije,
A Turkyňa zlatom šije:
  A starká si spieva tíše,
  A Turčiatko im kolíše.

»Hajaj, búvaj, krásno dieťa!
Donesiem ti z hája kvieťa;
  Donesiem ti z ruže púčok:
  Veď si ty môj milý vnúčok.«

Dopočul to Turčín mladý,
Hneď so starkou stal do vady:
»Jako ty smieš to spievati?
Či si mu ty stará mati?« —

»Raz Poniky rabovali,
Syna môjho s sebou vzali;
Syna môjho v treťom roku:
Mal on hviezdu, znak na boku.«

A Turčín a jeho žena
Hodili sa na kolená:
»Odpusť, mati, svojmu synu
Preveliků jeho vinu.

Nebudeš už otrokovať,
S nami budeš tu panovať,
Chodiť, ako my, vo zlate
A spočívať na zamate.« —

— »Udeľ vám Boh, deti moje,
Sväté požehnanie svoje:
Ale túžba moja letí
Len ta, kde kríž s veži svieti.

Ta do vlasti mojej lona
Na té krásne brehy Hrona:
Tam kvitol kvet mojej mladi,
Inde sa mne žiť nesladí.

Tam pod krížom starší moji
V tichých hroboch spia v pokoji;
Tam — keď bude vôľa Božia —
I mňa ku nim nech uložia.«

Likavský väzeň.

Z Likavy, zo zámku,
  Junák väzeň hľadí:
Či Tatra už kopnie?
  Či sa háj už mladí? —

Rozvíjaj sa, háju,
  Ty moja hospoda:
Zažiadala sa mi
  Tá zlatá svoboda.

Tu moja hospoda
  Na skale vysokej:
Tu ja junák väzeň
  Vo veži hlbokej.

Mocné moje ruky
  O skalu prikuté,
Bystré moje nohy
  V železách obuté.

Rúčky moje, zvyklé
  Nad Turkom víťaziť:
Hoj, ktože mi vás dal
  K tej skale priväziť?

Nôžky moje, zvyklé
  Zámky naskakovať:
Hoj, ktože mi vás dal
  Tak ťažko okovať?

Dali mi vás, dali,
  Zo troch stolíc páni,
Keď nás postrieľali
  V kráľo-hoľskej stráni.

V tej zakliatej stráni,
  Hoj, v tom krutom boji:
Tam ste vy mne padli,
  Vy junáci moji!

Jedni popadali,
  Druhých zaväzili:
Veruže sme, bratia,
  Nešťastný boj bili. —

Hoj, vyletel vietor
  Zo zelených hájov,
Niesol zlú novinu
  Do slovenských krajov:

Té zelené háje
  Za nami uvadly,
Té slovenské kraje
  V ťažký žiaľ upadly. —

Kraje naše, kraje!
  Veď sa vám zazdalo,
Že už tak ide byť,
  Ako by byť malo.

Zdalo sa vám, zdalo,
  Ale nestalo sa;
Té naše nádeje
  Ako ranná rosa:

Slnko ju prihreje,
  Vietor ju oveje:
Tak ste vy nám zmizly,
  Vy naše nádeje! —

A čo by tam zmizly? —
  Či sa už vyžila,
Jako bútla jedľa,
  Tá slovenská sila? —

Nezmizly! — Hoj, nesmúť,
  Ty rodinko moja;
A kto sa nás báli,
  Nech sa nás len boja. —

Len sa mne ty rozvi,
  Háju môj zelený:
Nebudem ja dlho
  V zámku zaviazený.

Hoj, nezaväzia ma
  Té hlboké veže:
Hoj, nedostrežú ma
  Té zámocké stráže.

Té hlboké veže —
  Veď ich ja prelámem:
Té zámocké stráže —
  Veď ich ja oklamem.

Hoj, počím sa ony
  Za mnou v pohon dajú,
Už ma ty ukryješ,
  Zelený môj háju. —

Pomôž, Bože, pomôž,
  Na tú našu Tatru:
Na Tatre vysoko
  Roznietim si vatru;

V tej kosodrevine
  Vatru si roznietim:
Slovenskej rodine
  Svobodou zasvietim.

A čo dobrý junák,
  Keď tú vatru zočí,
Z údolí i s holí
  Ko mne si priskočí.

Kolo mňa, junáci!
  Kolo na okolo:
Hoj, bude nám bude,
  Jako nám nebolo! —

Nech mi len valaška
  Zablysne sa v pästi:
Dá Boh, lepšie dni nám
  Svitnú v našej vlasti;

Nech len streľba naša
  Po horách zahučí:
Dá Boh, že sa lepšej
  Pravde svet naučí;

Tej pravde slovenskej:
  Mne tak, ako tebe;
Nezáviď inému,
  Čo praješ sám sebe! —

Zavej, vetre, zavej,
  Čez hory, čez háje:
Pozdravže mi, pozdrav
  Té slovenské kraje;

Pozdravže mi, pozdrav
  Té slovenské rody:
Hoj, udre raz i nám
  Hodina svobody.

Všeslav.

Stojí háj starý na poli širokom;
Popodeň Visla tichým ide tokom.
Jasné svoje si vody kalom zakalila:
A zem v tom háji lômom je pokrytá,
A žeň na poli do stebla vybitá:
Azda že to divoká búrka tam búrila.

Pod hájom pustá prestiera sa niva,
A na tej nive vojín odpočíva.
Pekná vojínova tvár — dve zvädlé ľalie:
Stoveká lipa ponadeň sa kloní,
Žlté mu listy na tvár bledú roní,
A vojín sa nebudí, bo on už nežije. —

Divoká to tam búrka nebúrila,
Ale nešťastná vojna sa točila:
Aby tú Pán Boh z ľudskej vymazal pamäti!
V poli nad Vislou, tam, kde ten háj stojí,
Tam sa na úmor bili dvaja svoji:
Rus a Ľach, rodní bratia, jednej matky deti.

To kliatba naša! — Večné naše sváry
Složily Slávu-mať našu — na máry,
A slavianska do jarma upadla svoboda.

Lež dá Boh, udre tá hodina svätá,
Kde dávna kliatba bude s nás odkliata
A ruku na večný mier brat bratovi podá. —

Bili sa bratia deň jedon — i druhý:
V treťom na zorách hučal už boj tuhý,
Kolo hája nad Vislou, ďalekým priestorom:
Rus jak more sa rozlial čez té nivy;
Ľach uderil naň — ani víchor divý:
Zúril víchor — a more ostalo len morom. —

Vtedy náš vojín v nemom stál si bôli,
Tam na tom smutnom bratovraždy poli,
Kde Slavianín vo krvi slavianskej sa brodil;
Videl, brat brata jak nesie na zkazu:
A on ti meč svoj popadol odrazu,
Zlomil ho — a do poľa ďaleko zahodil.

A pole čierna mrákava zastrela,
A z tej mrákavy hromom bijú delá,
A strašlivý príval gúľ na pluky sa valí:
A zúkol-vúkol po šírej rovine
Junač slavianska pluk za plukom hyne,
A jasné vody Visly krv slavianska kalí.

A môj ti vojín zbledol na ľaliu,
A proti bratom kde bratia boj bijú,
Ta sa ešte raz ozrel a žiaľom zastonal:
»Na ti, môj Bože, na v obeť krv moju,
Len posväť bratov, posväť už k pokoju!«
Zvolal Všeslav ranený, padol a dokonal.

Junák.

Vysočizné bralie, hlboké priepaste:
Lietalo ponad ne sokolov dvanáste.
Sokoli si hniezdo uvili na bralí:
Pod bralím junáci vatrou si zastali.
Okrúhly klobúčik, košeľa zelienka,
A s polpleca burá lengá im halienka.
Na drieku opasok zlatom vybíjaný,
A v ňom dve pištole vo dve svieťa strany.
Valašky junáci zaťali do tisy,
A s každej valašky jedna puška visí.
Té krásne valašky — každá vyštrbená:
Té krásnejšie pušky — každá začadená.
A vatra už hasne, v popol sa rozpadá;
Smutná okolo nej ľahla junač mladá:
I leží, sťa drievä, s vysokého bralia
Keď ho búrky divé do dolín navalia.

Veje vetrík, veje; leda len že dýše:
Na krivej jedlici sokol sa kolíše;
Na jedlici, s brala na priepasť visiacej,
Volá na junákov: A kdeže vás viacej?
A kdeže ten junák — tá tvár pekná, biela,
To oko ohnivé, jako božia strela:

Čo v tej zlatej zbroji po horách si chodil,
A čo v každom boji predok vám zavodil? —
Čuší junač, čuší, slova nepovedá:
Nečula sokola, abo žiaľ jej nedá.
Iba sa rukami lapila pištolí,
Iba okom švihla po Kráľovej holi.

A pod tými braly, v tej tmavej priepasti,
Túleval sa junák, a pri ňom dvanásti:
Dvanásti to bratia, a on medzi braty,
Sťa medzi hviezdami ten mesiačok zlatý.
On i tam vykvitol, kde ho nezasiali;
Ale dobrí — tí sa junáka nebáli:
Beda ale zlému, beda jeho duši,
Kto dobrému ľudu pravdu jeho ruší:
Tu sa junák víchrom s výšin hodil nadol:
Ozvaly sa lesy a krivodník padol;
Ozvaly sa lesy od junáckej zbroji:
Tak, ľud môj, nech hynú nepriazníci tvoji.

Hoj, vyletel sokol z tisového lesa;
Letí vozvýš, letí, vytáča kolesá.
Vytočil sa hore k tým bielym oblakom,
Bystré jeho oko sliedi za junákom,
Čez tmavé priepaste na vysoké bralá,
Kade dobrá jeho vôľa blúdevala. —
Darmo, sokol, darmo sliedi tvoje oko:
Ten náš dobrý junák — spí on už hlboko!
Spí on už hlboko; — oj, a z toho spania
Neprebudí ho už zlatá zora rannia.

Na Kráľovej holi — bol tam boj zaťatý:
Dvanásti junáci, proti nim tri čaty;
Proti nim so troch strán tri mocné stolice:
Oj, zvädlo tam jedno pekné, mladé líce:
Zvädlo, jako ruža, keď ju mráz okytí;
Liala sa mladá krv po drobnej pažiti;
Mladá krv sa liala, čierna zem ju pila;
A tá dobrá duša s telom sa lúčila.

Na Kráľovej holi — stoja tam tri skaly,
A medzi skalami jeden kopeň malý.
Poniže sa riava do priepasti rúti,
A povyše chodník sihlinou sa krúti.
A kto tým chodníkom hore-dolu chodí,
Každý za žmeň zeme na ten kopeň hodí.
Rastie kopeň, rastie, sníza do výsosti:
Pod ním spočívajú junákove kosti. —
A mlaď kráľo-hoľská, keď ovečky pása,
Rada ona, rada pri kopienku hrá sa,
A švárne dievenky vijú z lipy vienky,
A o junákovi nôťa si piesenky;
A bystrí šuhaji na surmity hudú:
Boly časy, boly: dá Boh, ešte budú.

Zabitý.

U zelenej rakyty
Leží šuhaj zabitý:
Kto ho zabil, prečo zabil?
my neznáme;
Lež mládenca my panenky
pochováme.

Kamže uložíme ho,
Nášho Janka švárneho?
Uložme ho do hájika:
tam pri hrobe
Spievavať mu slávik bude
v nočnej dobe.

Chodí dievča do hája,
Oplakáva šuhaja:
»Umorí ma žiaľ môj ťažký,
pamätajte;
A potom ma ku Jankovi
pochovajte.«

Od jeseni do jari
Zvädly ruže s jej tvári:

Ešte v poli bielo žitko
nepožali,
Už mládenci pre panenku
hrob kopali.

Uložili Zuziku
Ku Jankovi v hájiku,
Hrob pri hrobe milú s milým
uložili,
A na hroby po ruži im
posadili.

Ležia milí hlboko,
Rastú ruže vysoko:
A s tých ruží spieva slávik
v nočnej dobe:
Spite s Bohom, milý s milou,
v tichom hrobe.

Valibuk.

Išiel som raz čez horu,
Ubil som tam potvoru.
Ja len sám, a dokola
Jako v rohu tma bola;
A na hore zo skaly
Sovy polnoc hlásaly.

Idem, idem: — iba ti
Počnú skaly pukati;
A priepasť sa otvára,
A z nej oheň vyhára;
A v tom ohni vykročí
Potvora mi pred oči.

Rastie, rastie do výše,
A ko mne sa kolíše;
Čerí na mňa zubiská
A očima zablýska.

»Čože si za mátoha?
Ak si dobrô, chváľ Boha.
Pokoj Boží pokojným,
S požehnaním prehojným:

Lež ak neznáš pokoja,
Naučí ťa zbroj moja.
A varuj sa mojich rúk:
Ja som víťaz Valibuk.«

Zadupala nohami;
Do mňa pošla rohami.
»Nuž tak? — tebe do duši!«
Lapil som ju za uši,
Hodil som ju o bralo,
Len tak pod ňou zdundžalo.

Vyskočila potvora,
A späla sa dohora;
Prasla do mňa kameňom,
Bryzla na mňa plameňom.

Už ma bol jed dopálil:
Len ja buka vyvalil:
A tú kliatu ohavu
Tresk! tým bukom čez hlavu.
Bratu! Tak ti zrevala,
Až sa hora lámala. —

Ešte že jej pár razí
Dám tým bukom za väzy:
Ale ti mi utiekla
Sám neviem kde do pekla.
Iba keď mi zmizela;
A priepasť sa zavrela;
A zem búrkou ohromnou
Zatriasla sa podo mnou.

No tak! — Pokoj pokojným,
S požehnaním prehojným.
Lež ak neznáš pokoja,
Naučí ťa zbroj moja.
A varuj sa mojich rúk:
Ja som víťaz Valibuk.

— — —

Zrada.

Vychodí mesiačok
  Zpoza sivých holí:
Ja, čo len naň pozrem,
  V duši ma zabolí.

Bohdaj si bol, bohdaj,
  Spadol s toho neba!
Dala mne moja mať,
  Mesiačko, pre teba. —

V našom dvore lipa,
  Pod lipou lavička:
Už k nám šuhaj chodí,
  Ešte som maličká.

Jaj, Bože môj, Bože!
  Akáže to vina,
Čo si so šuhajom
  Posedí dievčina?

Šuhaj a dievčina, —
  Dva holúbky v páre, —
Spolu sedajú si
  Na jednom konáre;

Po zelenom háji
  Spolu si lietajú:
Jaj, Bože, či preto
  I oni hriech majú?

Načo si, mesiačko,
  Zpoza mraku blysol,
Keď ma ten milý môj
  Kolo bôčku stisol?

Moja mať nespala,
  Oblokom hľadela;
A mňa so šuhajom
  Pod lipou zazrela:

Bohdaj si bol, bohdaj,
  Padol s toho neba!
Dala mne moja mať,
  Mesiačko, pre teba.

Žiaľ.

Chodí šuhaj po hájiku,
  Bielu hlávku k zemi kloní;
A po jeho bledom líku
  Jedna slza druhú roní:
Jajže, čo sa to len deje,
Že ten šuhaj slzy leje? —

Nad hájikom skala stojí,
  Na tej skale mladý dúbok;
Na tom dúbku dvaja svoji,
  Holubička i holúbok:
Holúbky od svojej mladi
Mali sa vždy verne radi.

Čo nik nevie, po stebielku
  Na hniezdo si nanosili,
A v tom hniezde si postieľku
  Svojím perím popravili:
Manželskú to postieľočku,
Svoj' nádeji kolísočku.

Dobre tomu holúbkovi
  S holubičkou v jednom páre:

Dobre bolo šuhajovi,
  Mal on dievča krásnej tváre:
Ale dievča už v hrobe je,
Preto šuhaj slzy leje.

Vešťba.

Letí orol šírym nebom
  V zlatom svetle zory:
Duní pod ním valný Dunaj,
  Šumia Balkán-hory.

Letí k moru, a nad morom
  Kolesá si točí:
Div predivný zobáčily
  Jasné jeho oči.

Či to tu ten blažený raj,
  Zeme božej krása?
Bielo more, čierno more
  Okol neho hrá sa.

S výšin kvetoháje dýšu
  Ľubými vôňami:
Pod nimi sa mesto veží
  Pyšnými vežami.

Na mesto sa vo dne, v noci
  Mladý mesiac díva;
A ten mesiac nedorastá,
  Ani neubýva. —

Sedí víla, vedomica,
  Na brale vysokom;
Do ďaleka-neďaleka
  Veštím hľadí okom.

Nehľadí na hory, čo sa
  Za morom mihajú:
Ale hľadí na té časy,
  Ktoré prijíť majú.

Ani nehľadí na lode,
  Čo po mori bežia:
Lež na deje, ktoré v lone
  Budúcnosti ležia. —

Zatočil sa orol nad ňou
  Tri razy do kola,
Vílu bohom sestruje si,
  A zvysoka volá:

Biela vílo, bohom sestro,
  Nože ty mne povedz:
Čo to za hrad, čo to tam naň
  Svieti ten obnovec? —

Biela víla, vedomica,
  Orlovi odvetí:
Ten hrad, orle, čo to tam naň
  Ten obnovec svieti:

To Carohrad. — Oj, býval on
  Niekdy sveta hlavou;
A Boh zveľadil ho mocou
  A ovenčil slávou.

Ale on sa Boha spustil
  A ťažko previnil:
Znal Carohrad pravdu Božiu,
  Ale jej nečinil;

Znal Carohrad, človek Boží
  Že je syn svobody:
Ale on do pút otrockých
  Okúval národy.

Preto Boh naň kliatbu hodil
  A dal ho v moc ľudu,
Ktorý pravdy Božej nezná,
  Ale slúži bludu.

A ten mesiac zlé má svetlo:
  Bo kam ono padne,
Tam ti každý výkvet ducha
  Človečieho vädne.

A čím ono padať bude
  Na té krásne kraje,
S Carohradu žiadna moc tú
  Kliatbu neodkľaje. —

Jesto tomu rokov, jesto
Vo dva razy dvesto,
Ako svieti ten obnovec
Na nešťastné mesto.

Ale Boh sa už zľutoval,
Dni spásy sa blíža:
Už ho vidím — ide víťaz
Pod znamením Kríža:

Víťaz ozbrojený Bohom,
Dieťa toho rodu,
Ktorý — byvši sám otrokom —
Dá svetu svobodu.

Bolo to, — chlieb krivdy i on
Jedával za mladi:
Bude to — na večný prestol
On pravdu posadí;

Pravdu tú, zaznanú svetom,
Ale pošlú z neba:
Miluj Boha celou dušou,
Bližných ako seba. —

Udri, orle, bohom brate,
Krielami bystrými;
Zaleť ta, kde stojí víťaz
Čatami chrabrými.

Tam seď na kríž, čo sa blyští
  Nad jeho práporom
A volaj — a hlas tvoj šírym
  Ozvi sa táborom;

Volaj, volaj hlasom hromu:
  Vstaň, víťaze Boží!
Boh ti vrahov tvojho rodu
  Pod nohy položí.

Pred tebou do prachu kľaknú
  Veže Carohradu;
Zablysne sa kríž, a mesiac
  Skloní sa k západu;

Skloní sa a zajde za ten
  Kraj sveta ďaleký: —
Zajde — a nezíde viacej
  Až na vekov veky.

Kráľohoľská.

Na Kráľovej holi
  Jasná vatra svieti;
Okolo tej vatry
  Dvanásť hôrnych detí.

Hoj, švarná to junač,
  Ako jeden všetci:
Valaška im v pästi,
  Karabín na pleci;

V opasku širokom
  Pekných pár pištolí:
Také deti rastú
  Na Kráľovej holi. —

Nad Kráľovou hoľou
  Čierne mraky staly,
Ten náš milý národ
  V ťažkom nám je žiali.

V tom našom národe,
  Zle to tam, nedobre:
Krivda za stôl sadla,
  Pravda u dvier žobre. —

Do Kráľovej holi
  Bijú hromy s neba:
Hoj, ktože zastane,
  Národ náš, za teba?

A ktože by zastal?
  Nik, iba Boh a my:
Boh do krivdy hromom,
  A junák guľami. —

Pod Kráľovou hoľou
  Jasné šíky stoja:
Kráľ volá: do zbroje!
  Ty rodinko moja!

Do zbroje! Kto si syn
  Svojho rodu hodný:
Abože mi zahyň,
  Abo buď svobodný.

Kozák.

Som vojak od rodu,
  Kozáčka ma mala:
Nad mojou kolískou
  Zástava mi viala;

Zástava mi viala,
  Trúby mi spievaly;
Víťaza mi otca
  Na vojnu volaly.

Hoj, letely deti
  Kozáckeho rodu,
Letely na vojnu
  Za svoju svobodu.

Verný otcov koník
  Sám sa vrátil z boja:
Zvädla mi od žiaľu
  Dobrá mati moja:

Zvädla, jako ruža,
  Odlomená v kvete,
Ostal malý kozák
  Sirotou na svete.

Zahynie na stepi
  Lipka sama jedna:
A bez dobrých ľudí
  Tá sirota biedna.

Nedala mne zhynúť
  Tá moja rodina:
Vzali mňa sirotu
  Kozáci za syna;

Vzali si mňa, vzali
  Za syna rodného,
Zo mňa vychovali
  Kozáka švarného.

Hoj, dali mne oni
  Ostrú šabľu k boku;
Dali mi koníka,
  Bystrého do skoku.

Koníkom aby som
  Tatárov naháňal,
Šabľou aby som im
  Hlavy o zem ráňal.

A mne ti pristalo
  V tom ich jasnom šíku,
Jako v čate orlov
  Mladému orlíku. —

Som vojak od rodu;
  Neumrem v pokoji,
Umrem ja vo svätom
  Za môj národ boji.

Za jeho svobodu
  A za jeho slávu
Z ďaky ja položím
  Mladú moju hlavu.

Neumrem na loži;
  Umrem ja na koni:
Keď s koňa poletím,
  Šabľa mi zazvoní;

Šabľa mi zazvoní,
  Trúba zaspieva mi:
Vykopú mi jamu
  Kozáci šabľami.

V tej jame večný môj
  Nocľah mi pripravia,
Kozácku zástavu
  Na hrob mi postavia:

Kozácku zástavu,
  Svetu na znamenie:
Že tam víťaz kozák
  Slávno vzal skončenie.

Vojenská.

Trúby trúbia: kráľ nás volá,
  volá pod zástavy:
Hoj, do zbroja! — Hoj, do zbroja,
  kto si Slovák pravý.

Hor' sa, brať moja!
  vrah ti je vo vlasti:
Šabľu ku boku,
  samopal do pästi! —

Slovensko! Ty vlasti milá,
  svätá naša mati!
Hoj, dá to Boh, nebude vrah
  po tebe šliapati:

Hoj, nie; nebude,
  počím my žijeme:
Von, von so vrahom
  zo slovenskej zeme!

Neraz do tej našej vlasti
  cudzí udrel zbojom;
Lež tu vydal čiernu dušu
  pod slovenským zbrojom:

Poď, vrahu; poď len: —
  a veď ešte jesto
Aj tebe na hrob
  v našej zemi miesto.

A ja sa ti, národe môj,
  svätým Bohom božím:
Čím nezlomím jarmo tvoje,
  zbroj tento nesložím. —

Keď padnem, z ďaky
  padnem ja za teba:
Tak mi pomáhaj,
  svätý Boh môj z neba!

Sen.

Keď som pásol na poľani,
Pozaspal som o svitaní;
  Slnko horou zasvietilo,
  Milý môj sen rozplašilo.

Keby vedel, kde to leží,
Kam to tá noc ráno beží:
  Letel by ta, jako strela,
  Vrátiť by sa mi musela.

Zdalo sa mi vo sne, zdalo:
Dievča moje ma čakalo,
  Čakalo ma s pekným pierkom,
  Na záhrade pod večierkom.

A za dvermi na rozluku
Podalo mi pravú ruku;
  A s tej ruky prsteň zlatý,
  Na závdavok lásky svätý. —

Zdalo sa mi zase zdalo:
Dievča moje so mnou stálo;
  Stálo so mnou jedným párom,
  V božom dome pred oltárom.

A kňaz už nám kľaknúť kázal,
Už by nám bol ruky sviazal:
Slnko horou zasvietilo,
Milý môj sen rozplašilo.

Keby vedel, kde to leží:
Kam to tá noc ráno beží:
Letel by ta, jako strela;
Vrátiť by sa mi musela.

Vojín na úmore.

Koníku môj vraný,
  Od kráľa mi daný,
Už ma neponesieš,
  Ja som porúbaný.

Tečie, — dotekáva
  Tá moja krv mladá:
Už na moje oči
  Tma hrobová padá. —

Hen slovenská Tatra,
  Tam bystrý Váh beží:
Tam moja dedinka
  V šírom poli leží.

Maličká dedinka,
  V nej dobrá rodina,
Nikdy neprivíta
  Víťazného syna.

Dajte, bratia, ohlas
  Smutnému otcovi,
Že som padol verný
  Vlasti i kráľovi.

Juhoslovanom.

Hoj, zavisly čierne mraky
nad bielym Balkánom:
Zle je, zle je, nedobre je
balkánskym Slovanom.
Tam ten Turčín kliaty
Šliape na kríž svätý;
Tam brať naša drahá
Hynie rukou vraha:
Už je čas;
Trúby hlas
Volá v boj za svobodu:
Bože, daj,
Bože, daj
Šťastia vášmu národu!
Srb i Bulhar verno brat pri bratu stoj:
A sláva ovenčí víťazný váš boj.

Hoj, zabúria čierne mraky
nad bielym Balkánom:
Zle je, ale bude horšie
balkánskym Slovanom:
Blysnú ostré meče,
Prúdom krv poteče:

Lež rodu za slávu
Rád dá junák hlavu.
Už je čas;
Trúby hlas
Volá v boj za svobodu:
Bože, daj,
Bože, daj
Šťastia vášmu národu!
Srb i Bulhar verno brat pri bratu stoj:
A sláva ovenčí víťazný váš boj

Hoj, zaniknú čierne mraky
nad bielym Balkánom:
Zle je, ale bude dobre
balkánskym Slovanom.
Deň po noci svitne,
Vlasť im zas vykvitne,
A sláva omladne,
A vrah Turčín padne.
Už je čas;
Trúby hlas
Volá v boj za svobodu:
Bože, daj,
Bože, daj
Šťastia vášmu národu!
Srb i Bulhar verno brat pri bratu stoj:
A sláva ovenčí víťazný váš boj.

Bolo i bude.

Veje vetor, veje
  Od Tatry k Dunaju:
Smutné hlasy idú
  Po slovenskom kraju.

Po slovenskom kraju
  Také idú hlasy:
Už sa pominuly
  Té slovenské časy.

Časy naše, časy,
  Časy našej slávy,
Keď nad Nitrou vialy
  Slovenské zástavy.

Hoj, Nitra, zlatý trón
  Kráľa Svätopluka,
Čo raz naň pomyslím,
  Srdce vo*mne puká.

Boli sme my, boli
  Medzi národami,
Jako ten náš Kriváň
  Nad tými Tatrami.

Bol ten náš kraj v kvete,
  Ale ten kvet zvädol:
Dobrú noc, Slováci!
  Váš deň už zapadol. —

A keď aj zapadol,
  Veď on zase svitne;
Ten náš slovenský kraj
  V nový kvet vykvitne.

Hore sa, Slováci!
  Hore sa! — a Boh dá:
Bude Slovák ešte,
  Čím býval inohda.

Stojí ešte, stojí
  Kriváň nad Tatrami:
Bude Slovák, čím bol
  Medzi národami.

Poznamy.

Mor ho!

Pevný hrad na vysokom bralí — t. j. Acumincum, Acimincum, terajší Petrovaradín.

Riman-cár, t. j. rimský cár. Sloh to starobylý a temer u všetkých Slovanov bežný. Na Slovensku vo Zvolene: Breznian-Mýto, v Riečan-doline, na Kákaj-vršku; v Gemeri: Muráň-Lehota, Rozložnian-kút, na Chyžnian-vode, pod Marvan-kameňom; v Malom Honte: na Magin-hrade; v Ľubtove: pri Uhorštian-moste, na Rybár-poli. Staro-slovanský hrobový nápis: Vnuk starago Car-Uroša. (Srov. za Matiaš-kráľa, za kráľ-Matiaša.) Rusky: Jar-Bog, Dažď-Bog, Kitaj-gorod, Son-trava, Savor-mogila; horvatsky: Na zelen-gorah, imen-dan (Namenstag); srbsky: U Jablan-planinu; česky: Smrt-holka; v povestiach: O orol-pánovi, o Had-pánovi atď. — Cár ten bol Constantius, syn Konstantína Veľkého.

Zdalo by sa ti, že ich jedna mater mala. Procop. Caes. de bello Goth. Lib. III. cap. 14. Sclaveni et Antes nec forma corporis inter se differunt. Sunt enim proceri omnes et robustissimi. Colorem nec summe candidum habet cutis, nec flavum coma, neque is plane in nigrum

deficit; at subrufus est, et quidem omnibus. — Srovnaj spievanku: Slovaci, Rusnaci, šici sce jednaci; jako by vas mala šickych jedna maci.

Moravy = roviny mokré a trávnaté.

Biť čelom — bol ruský, padać do nóg — poľský obyčaj. Jási a Kvádi činili tak pred cisárom rimským, keď do ich zeme vrazil.

Chleba a soli komu Slovan podal, toho si mal za priateľa. Tak je to posiaľ na Rusi. Že tak i u nás bývalo, dosvedčujú niektoré porekadlá; na pr.: Dosť sa najedol voľakedy u mňa chleba i soli, a teraz ma nezná.

Zvyk náš je nie napadať cudzie vlasti zbojom. Celá starožitnosť slovanská nasvedčuje tomu, čo Kopitar v Glag. Cloz XXXI. píše: Slavi Panonici more patrio assueti iuste potius ex agro, sua opera et labore facto et culto, quam ex rapto vivere.

Cudzieho nežiada. Vita Scti. Ottonis. II. 40. (Slavi in Pomerania) furtorum et fraudium penitus inexperti, cistas et scrinia non habent serata.

Keď na naše dvere atď. Leo Imp. Tactica. Cap. XVIII. nro. 102. Erant autem Sclavorum populi hospitalitatis, nescio quomodo dicam supra modum studiosissimi. Adam Brem. Hist. II. 12. Moribus et hospitalitate nulla gens honestior aut benignior (Sclavis). — Helmold. I. 82. Nulla gens honestior Sclavis in hospitalitatis gratia. — Po úrodnejších krajoch Slovenska najdeš i dnes

v každom dome chlieb na stole, v obruse zavinutý, ktorým príchodzích núkavajú.

Pravda bohy vydaná. Slovan veril o zákonoch svojich, že sú mu vydané od bohov. Nemal pravdy Mickiewicz, keď vo svojich parížskych »Prednáškach« hovoril, že u Slovanov nenalezáme nikde nejakého »Zjavenia«.

Slovan vážil si svobodu i svoju i cudziu; a že táto vážnosť v jeho náboženstve svoj koreň mala, o tom nemôže byť pochyby. Život národa je najlepšie ukazadlo jeho viery a náboženstva. Nepreskúmali sme náležite život Staroslovanstva, preto nemôžeme prave pochopiť ducha náboženstva jeho.

Pána mať je nepravosť!. Procop. Caes. Lib. III. cap. 14. Sclaveni et Antae non uni parent viro; sed ab antiquo in populari imperio vitam agunt. — Mauricii Strateg. XI. 1. Sclavorum gentes et Antum libertatem colunt, nec ulla ratione ad serviendum vel parendum persuadentur. — Ale jestli verili Slovania, že po pravde božej »pána mať je nepravosť«: veriť im prišlo i to, že ešte

Väčšia nepravosť je byť pánom. Preto nezotročovali na úrek ani svojich nepriateľov, zajatých vo vojne, ako svedčí Mauricius na horespomenutom mieste: Qui sunt in captivitate apud eos, non omni tempore, ut apud gentes alias, in servitute tenentur; sed certum eis de-

finitur tempus (ot-rok), in arbitrio eorum reliquendo, si oblata mercede velint dein reverti ad suos, aut manere apud ipsos liberi et amici.

Človek nad človeka u nás nemá práva. U Staroslovanov nedelil sa ľud, ako u iných národov, na pánov a poddaných alebo práve otrokov; u nich panovala zásada obecnej svobody a rovnoprávnosti, ktorej stopy ešte i v uhorskom zákonodarstve nachodíme. Viď Tripartitum. Colomani Regis Decret. Lib. 1. cap. 80. Liberi hospites, sicut Slavi atď. (Srov. s tým listinu bamberskú od r. 1136 v Erben Regesta Boh. et Mor. I. str. 100, č. 220. Gothelindis, libera, sicut Sclavi solent esse.) — Z doby Kolomanovej máme listinu od r. 1113, v ktorej Godofred, opát zuborský (Zubor je pravé meno vrchu nad Nitrou: lebo v jeho blízkosti stojí iný, Zubrica menovaný), takto hovorí: Quum seditione Atha, ducis Moraviensium sedata, homines ecclesiae, qui praesumptuose liberos se esse dicebant, ipsi ecclesiae reparassem, atď. Fejér, Cod. Dipl. Hung. Tom. II. pag. 41. — To je dôkaz, že staroslovanská svoboda za Kolomana ešte na Slovensku živorila.

Tá zem hrobom každému vrahovi stane sa. Nie je to márnomluvnosť, ale pravda na historii založená. Kdeže sú tí gallskí Bojovia a Kotíni; tí nemeckí Kvádi, Goti, Gepidi, Rugi, Buri a iní; kde nesčíselné ordy aziatské, Sarmati, Hunovia, Avari, Plavci, Tatári, Turci atď., ktorí vpeľašili

sa boli voľakedy do našej vlasti? Tu zahynuli, ak nepobrali sa zavčasu ďalej.

A môj Slovan atď. Čože mohlo Staroslovanovi byť nad život drahšie? Jeho hrad, stredište to jeho rodu, zasvätený chrámom jeho Boha; jeho dom a mohyly jeho otcov; to jest inými slovy: jeho obec, jeho náboženstvo, jeho rodina a sláva jeho rodu.

Žiadna rana zvuk bôľu z úst im nevyrazí. Ammian. Marcell. Lib. XVIII. cap. 13. č. 10. (Slovania ranení) cruciatus alto silentio perferebat. Nec eorum quisquam inter diversa supplicia veniam petiit aut ferrum proiecit, aut exoravit celerem mortem: sed arma jugiter retinentes, licet adflicti, minus criminis aestimabant, alienis viribus potius, quam conscientiae suae iudicio vinci: mussantesque audiebantur interdum, fortunae non meriti fuisse, quod evenit.

Starý väzeň.

Základ tejto básni je spievanka, ktorej viacej variantov s rozličných strán Slovenska som dostal. Najstarší z nich, prostotou nad ostatné vynikajúci, tu podávam:

Pri tichom Dunaji,
Na tom Čiernom hrade,
V tej strašnej temnici
Starý väzeň sedí;

Na kameni sedí,
Pred ním kniha leží.
Hodinku sa modlí,
Pána Boha prosí:
Hodinku zas plače,
Tvrdý kameň rosí. —

Oj, veď ho vynašlo,
Veď ho vysluchalo
Nevinné pachoľa,
Čo tam kone páslo.
Ono nemeškalo,
Ku tým svojim pánom
Veľmožným víťazom
Hneď na hrad bežalo.

Páni moji, páni,
Veľmožní víťazi,
Dač by vám povedal,
Keby som sa nebál.

Neboj sa, pachoľa,
Iba Boha z neba:
Len nám pravdu povedz,
Staneme za teba.

Páni moji, páni,
Veľmožní víťazi!
Na tom vašom hrade,
V tej strašnej temnici,

Starý väzeň sedí;
Na kameni sedí,
Pred ním kniha leží.
Hodinku sa modlí,
Pána Boha prosí,
Hodinku zas plače,
Tvrdý kameň rosí. —

Páni nemeškali,
K väzňovi bežali;
Keď kľúčov nebolo,
Dvere vylámali. —

Oj, väzeň náš, väzeň!
Povedz nám, kto si ty? —

Veľmožní víťazi!
Ja som pán, ako vy;
Býval som v krajine
Druhý po kráľovi. —

Oj, väzeň náš, väzeň!
Prečože tu sedíš? —

Veľmožní víťazi,
Pre velikú vinu:
Lebo som si pobil
Tú moju rodinu. —

Oj, väzeň náš, väzeň,
Prečo si to zrobil?

Tú tvoju rodinu
Prečože si pobil? —

Veľmožní víťazi,
Pre krásnu Illénu.
Ja krásnu Illénu
Pojal som za ženu:
A oni mi ženu
Ukrutne zmárnili,
Na Dunaj hodili. —

Oj, väzeň náš, väzeň
Či dávno tu sedíš? —

Väzeň som ja, väzeň,
Sto rokov i jeden;
Nikdy som nevedel,
Kedy noc, kedy deň:
Iba to som vedel,
Keď brány dvíhali,
Keď na mojich nohách
Čenčiare čerkaly. —

Väzeň náš, väzeň náš,
Akú milosť žiadaš? —

Oj, nič ja nežiadam,
Len ruského popa;
Len ruského popa,
Čo ma ospovedá:

Oj, rád by ja umrieť,
Ale hriech mi nedá. —

Pop ho ospovedal;
A sám Boh tak to dal:
Pred očami pánov
Na prach sa rozsypal.

Počul som túto krásnu povesť v Gemeri, v Chyžnom, od jednej Umrlo-Lehotčianky. Prespevovala ju rečitatívom, pri častom opakovaní jednotlivých veršov, asi tak, ako naše Rusky na Horehroní svoje prostonárodné poviedky prednášajú, v ktorých rým málokedy sa ozve, ale rytmus nachodí sa v nich znamenitý.

Kupa, župan šumavský (zdá sa mi, že to bolo staro-slovanské meno terajšej Šumegy, comitatus Simegiensis), ktorý pomocou ešte neocúdených od pohanstva Maďarov kráľa Štefana I. o otcovský prestol olúpiť a kresťanstvo v Zadunajsku zničiť sa usiloval.

Čud, ščud. Rusi tým menom nazývajú finnské a im súrodné kmeny po Uralsku, od ktorých i Maďari pošli.

Velehrad, hlavné mesto Veľkej Moravy, stolica kráľa Svätopluka, stál u rieky Moravy, tam, kde teraz Hradište stojí.

Bratské nám rody, kde Visla i Lába atď. Kráľovstvo Svätoplukovo prestieralo sa na západ až za Čechy a na polnoc prez Vislu až po Styr.

Odboj Kupov.

Pri spevoch historických varujem sa, nakoľko len možno, aby som proti pravde neprehrešil; a spievam pieseň moju »po bylinam, a ne po zamyšleniju«. Odboj Kupov, pre skúposť a neistotu zpráv, sotva už dostatočne osvetlený bude, a z domyslov historia vystaviť sa nedá. — Pravdepodobné je, že osirotené, panovníkov svojich pozbavené Slovensko (alebo aspoň niektoré jeho časti) viacejkrát, nežli historia udáva, prešlo z rúk do rúk medzi Čechmi, Poliakmi a Maďarmi, až konečne k Uhorsku pripojené bolo. Pamiatka odboja tohoto zachovala sa i v slovenskej piesni: »Stála bitka, stála«, ktorá známa bola, ba azda až podnes spieva sa i na Morave.

Po slovenských horách... Za dávnych časov vo dne dymom a v noci ohňom, roznieteným po výšinách ďalekovidných, dávalo sa znamenie, že sa nepriateľ blíži. (Jireček: Právo Slov. I., 201; Lelewel: Gesch. Polens. Leipzig 1874. Číslo XXIX.)

Čud. Vedomo je, že s Maďarmi i iné národy vovalily sa do Pannonie: Pečenezi, Turci, Kumáni, Rusi atď. Tieto národy starožitnosť nazývala vôbec Skytmi, a Skytov menovali Slovania Čudmi. Preto i ja tej miešanine národov meno Čudi dávam.

Župa Šimega siahala za dávnych časov až za Blatno a Slovania nazývali ju bezpochyby *Šumavou* od velikých lesov = šuma.

Palota mala za dávnej doby vskutku sedem veží: v štyroch uhloch hradu po jednej a na zútorných hradbách tri.

Súd Boží. Medzi takzvané súdy Božie (Ordalie) prináležal i súboj (duellum, judicium duelli). Kto zvíťazil, ten mal pravdu. Rozrešovaly sa týmto spôsobom nielen súkromné rozopre, ale i medzinárodné. Také súboje dosť často sa pripomínajú v starých listinách; na pr. u Fejéra z rokov: 1238, 1261, 1282, 1299. Že ony od Slovákov do súdnictva uhorského sa dostaly, dokazujú slová slovenské, užívané pri súdoch; na pr. Missus est ad *praudam.* — Listina Andreja II. od r. 1231 hovorí: Secundum juris rationem, quae vulgo *Boy* dicitur etc. Fejér. Cod. Dipl. tom. VII. vol. 4. pag. 80. — O Božích súdoch čítaj: Jirečkovo »Právo Slov.« I., 185. — M. Belii Adparat. ad Hist. Hung. Ritus explorandae veritatis. — Súdy Božie vykonávaly sa s obradmi náboženskými. — Povzdychy v básni tejto (Oj, Bože atď.) sú napodobenina modlitieb, ktoré kňazi pri »judicium ferri candentis« odriekavali.

Turoň, tureň, masc. = Helmspitze, končiar ostrý, ktorý v čas potreby ako zbroj užívaný býval. — *Čereň* = Helmkamm. Obe slová sú z ľudu vzaté.

Kruhy na broni = Panzerringe; obruče na shybadlách a na šiji.

Križiak.

Povesť táto, ktorú som ešte r. 1831 v jakomsi starom nemeckom časopise bol čítal a spracoval, je od zátoky Plavnianskej (Quarnero). Rimania menovali zátoku tú Sinus Flanaticus, od mesta Flanony, ktoré Staroslovania azda Plavnom nazývali. — Mesto Rieka, na horvatskom pomorí, volalo sa vo stredoveku latinsky: Ecclesia Scti Viti apud Plavon (pri zátoke Plavnianskej?); nemecky: St. Veit am Pflaum; na rozdiel od iného mesta tohože mena, vo Friaule ležiaceho. Pflaum pretvorili Taliani na Fiume a podľa mesta prezvaný bol potom potok u neho do mora padajúci Fiumarou. — To je moja domnienka, ktorá sama sebou padne, keď sa dokáže, že Fiumara vo stredoveku u Slovanov nosila meno Plava alebo Plavna. Rimania a Gréci volali ju Oeneusom.

Branko.

Pamäť tohoto junáka zachovala sa posiaľ na Detvianskych Lazoch. Čo som o ňom vyzvedel, to tu podávam. Branko čili Braniak bol rodom z Novohradu, od Sečian; a žil, vraj, dávno pred Jánošíkom. Turci, ktorí už Novohrad pod jarmo svoje boli podbili, a súsedné, ešte svobodné, kraje neprestajnými nápady trápili, olúpili i nášho junáka o všetko a zajali i ženu i deti jeho.

Branko ušiel na hory, a po malom čase stalo sa meno jeho strašidlom pre Turkov. Dobrodruhovia zblíza i zďaleka radi hromadievali sa okolo neho, tu aby Turkom cestu založili, tam aby im lúpež a zajatých odňali alebo na týchto ukrutníkoch sa vyvetili. Tri vatry, po vysočinách (na Poľani, na Vepre a inde), jedna blízko druhej zapálené, bývavaly znamením, ktorým Branko družinu svoju do zbroje volával. Junákov sbehlo sa niekedy i na stá a konaly sa veci veliké a hrozné.

Ale Branko neodpúšťal nikomu, kto krivdu činil; a krivdy bývalo vtedy mnoho, keď pre ustavičné nepokoje a zmutky spravednosť nemohla zasiahnuť vinníkov. Tým popudil proti sebe mestá i stolice. Raz, keď sa na blíze Zvolena zjavil, rozkázali páni mestskí na zvony surmovať a vypeľali na neho všetko meštianstvo. Naposledy vlúdili ho na území breznianskom do akejsi naň nastrojenej záruby a tam ho zahubili.

Vyše Brezna, na vrchu Makovom, prez ktorý stará cesta na Horehronie išla, ukázal nám Brezňan, ktorý nás zo škôl do domu viezol, hrob chýrneho »hôrneho syna«, na ktorý sme každý trochu zeme alebo kameň hodiť museli, aby nás, vraj, nemátal.

Známa spievanka: »Vo Zvolene zvony zvonia« — zdá sa na tohoto junáka byť složená.

Boj pri Jelšave.

V Jelšavskej Teplici, v Gemeri, našiel som u nižných Vargovcov písaný a už veľmi porušený Lutherov Katechizmus, a v ňom na konci niekoľko duchovných i svetských piesní; medzi nimi jednu o bitve s Turky pri Jelšave. Žiaľbohu, práve táto časť knihy bola najhoršie zkazená; listy čez poly predrapené, tak že len vyšná ich polovica zostala, a i na tejto černidlo tak vybledlo, že som mnohé už ani prečítať nemohol. Ľúto mi bolo tohoto pamätihodného výtvoru staršej poezie našej: preto vplietol som pozostalé verše (3, 4, 10) do tejto piesne, a medzery doplnil som vlastnými dômysly a výmysly. — Počínala sa pieseň takto:

Poniže Jelšavy
  Zelené moravy;
Dolu nimi tečie
  Potôček krvavý.
Poniže Jelšavy
  Dve tam vojská stoja:
Kresťania s pohanmi
  Dali sa do boja.

Krem toho nalezly sa v nej ešte i této verše:

Videla Marulka
  S tej vysokej Stráni,
Jak jej obskočili
  Janíka pohani:

Pekná jej tvárička
  Ako stena zbľadla;
Ruky k nebu zdvihla,
  Na kolená padla:
A on, dobrý junák,
  Dobre šabľou zvíja,
Prez tot turecký šík
  Krížom sa prebíja.

O udalosti, v piesni oslávenej, nemohol som sa posiaľ nikde dočítať. Čo o nej viem, to viem len z podania ľudu, a zvlášte z úst teplického obyvateľa, Ondreja Molnára, Paľovie. Starec tento znal mnoho o svojom kraji, a vypravoval to takým jadrným a pravoslovenským slohom, že som sa veľmi rád s ním bavieval. Mladší s posmechom hovorievali o ňom, že »tot i staryho Bebäka (Bebek, vlastne Babiak: mocný to niekdy rod panský v Gemeri) pamätá«. Letopočtu ovšem u takých prostonárodných dejespravcov darmo dohľadávať sa budeš. — Tohoto upozornil som na pieseň, ktorú som u jeho neďalekých súsedov bol naleznul. Znal ju za mladi svojej a znal i mnohé iné; ale pamäť jeho tak už bola oslabená, že som veľmi málo od neho nakoristiť mohol. Dopytoval som sa ho na onú bitvu pri Jelšave. — »Oj, bul vám to za boj, tot boj pri Jelšave!« — zvolal starec a vypravoval mi toto o nej:

Turci pustošili Gemer i ohňom i mečom. Oni vypálili Teplicu tak, že nič neostalo, len

pivnica pod panským pivovárom, ktorú pod stodolou Ferencovie podnes vidno. Starci, ženy a deti ušli na Stráň, príkry to pahor nad Teplicou, kde ešte ostatky akéhosi múru sa nachodia; mužstvo chytilo sa zbroje. Podobný osud potkal i malú Viesku, severo-západne za potokom ležiacu. Jej obyvatelia, menovite Vargovci, prešli potom bývať do Teplice a spojili pole svoje s teplickým.

Slovenská junač z okolia stala Turkom v cestu vyše Teplice, a harcujúc pätila poľom, vtedy ešte jelšinou a krovinou zarostlým, ku Jelšave. Tam za potokom Lovnicou, pri rybníku, vzala pevné postavenie a sviedla s Turky krutý boj. V tom prihučala iná čata od Prihradzian a udrela nepriateľom v zad. Porážka Turkov bola úplná, tak že sa ich len málo útekom zachovalo. Pamätné je v tejto starej piesni slovo *moravy*. Meno krajiny Moravy (Mähren) odvodzované bolo posiaľ od rieky tohože názviska: ale pravda je naopak. Morava znamená miesto mokré, trávnaté (poľ. murava, vlastne môrava; rus. murava i morava; bolg. morava = lúka). Dosvedčuje to i jedna hádanka, v sbierke zosnulého Samuela Reussa zachovaná, kde *morava* podobný má smysel.

Samopalom menovala sa za dávna palná zbroj (Flinte), ktorá sa luntou nepodpaľovala, ale nástroj k podpaľovaniu prachu na sebe mala, — podľa terajšieho spôsobu. Slovo to počul som od Molnára, ale aj inde. I kozáci zvali svoje

ručnice *samopaly.* — Srov. samokov, bolg. = Hammerwerk; samolov. rus. = Mäusefalle; samomlaty = Dreschmaschine, atď.

Muten či *Mutno.* Na západ od Teplice, za potokom, stoja dva vysoké pahory. Na vyššom, kde sa »Na múrik« zovie, nalezajú sa sboreniny akejsi starožitnej budovy. Zovnútorný múr je okrúhly, vnútorný štvorhranný. Zdá sa, že to bola starodávna, azda ešte pohanská svätyňa. — Druhý z týchto pahorov menuje sa *Muten* či *Mutno;* za pohanských časov na ňom pohrobište bolo. Celým hrebeňom pahoru tohoto, až ku šivetickému kat. kostolu, a odtiaľ prez farskú záhradu až po potok, nachodia sa tu i tam črepy z popolníc. Ba pod včelínom farským našly sa i celé, ktoré však nerozumní ľudia pokazili.

Badalia (bedelija) tur. = kôň, kobyla. Slovo to ozýva sa ešte v Gemeri, na pr. žena vytálená, mocná, ako badalie.

Bombura.

Rok udalosti tejto povedať neviem. Starí Brezňania a Mýtňania hovoria, že pod Brezno prišlí nepriatelia boli kuruci a Maďari. Kuruc znamenalo vlastne křižiaka (miles cruciatus, Kreuzfahrer. — poľ. kuruc = miles cruciatus Litvanicus, Teutscher Ritter). Ale poneváč za Vladislava II. ľud, pod zástavu kríža proti Turkovi povolaný, zbroj svoju proti pánom obrátil

a križiactvo na odbojníctvo sa premenilo: preto Slovák od toho času každého povstalca a odbojníka kurucom prezýval. Možno, že v archíve breznianskom nejaký pamätník sa najde a vysvieti nám, do ktorého povstania súboj tento padá. — Posekáň Bomburov visel predtým na mestskom dome, a teraz nalezá sa v Krajinskom Muzeume v Pešti.

Posekáne (juhoslovansky buzdovan, maď. buzogány) bývaly najviacej vtedy v úžitku, keď junák junákovi, od hlavy do päty v železo odenému, inou zbrojou tak snadno do živého dostať sa nemohol. Na bystrických bránach, menovite na hornej, visel ešte pred polstoletím celý rad takých kyjov pod sklepením, niektoré mocnými železnými kliny oježené (Morgenstern), iné ohromnej veľkosti. Starý hajdúk, strážnik brány, vedel o nich mnoho zajímavých vecí rozprávať. Ešte za môjho detinstva ozývala sa na Hornej Lehote spievanka, ktorej jeden verš takto znel:

Na bystrickej bráne
Visia budzogáne:
Vyber si, víťaz náš,
Kerý ti pristane.

Starý strážnik sa pominul, a s ním iste nie jedna povesť o dávnej našej junači padla do hrobu večného zapomenutia. — Teraz tam už, azda, len dva posekáne vidno; ale i o tých nikto nič už rozprávať neumie.

Muráň.

O udalosti tejto mnoho sa už popísalo i mnoho natáralo. Sám nápis na hrade, ktorý skutok Vešelínov zvečniť mal, pravdy do seba nemá, ani ohľadom na miesto, ktorým náš junák do hradu sa dostal, ani čo do roku, v ktorom sa to stalo. Nápis má r. 1646, a Muráň padol už r. 1645 do rúk kráľových. Tu nasledoval som podania onoho, už pripomenutého, prostonárodného historika, Ondreja Molnára, ktorý dejiny muráňske dobre znal. On mi vypravoval, že Mária (z rodu Siečovcov, ktorým Muráň náležal, mladá vdova po Štefanovi Betlenovi) vpustila Vešelína do svojej ložnice, na južnej strane hradu ležiacej, keď medzitým vojsko kráľovské ku bráne sa prikradlo. Odbojná posádka, nenadálym zjavením sa Vešelína na hrade prestrašená a zčasti od Márie na stranu kráľovu svedená, složila zbroj.

Studeň, v básni pripomenutú a od ľudu posiaľ »Vešelínovou« nazývanú, najdeš v ľavo od cesty, z Tisovca pod Muráň vedúcej, keď budeš mať za sebou potok, ktorý s tisovského Dielu k Muráň-Lehote tečie. Vydáva ona potok vodohojný, ktorý s predošlým sa slieva.

Lipa, pod ktorou Vešelín a Mária radu svoju proti Muráňu ukovali, stála na západnej strane tejto studne. Spodok tohoto velikánskeho stromu,

ešte živý, ukázala mne chlapcovi jedna starena jelšavská. Teraz už po tomto strome ani znaku.

Vešelínovo meno spomína sa ešte i dnes v ľude, — ale nie po dobrom. Na Hornej Lehote prezývajú týmto menom človeka pyšného a skrivodlivého. (Ty Vešelien, Vešelienka, Vešelienča!) — Ovšem, keď Muráň zaujal, bol Vešelín ešte dobrý víťaz a dobrého mena; ale zbohatnuvší rozsiahlymi statky Siečovskými, ktoré mu kráľ daroval, a dostavši sa do najvyšších krajinských hodností, zbujnel a slávu svoju mnohými skrivodlivými a násilnými činy pošpinil. Slovenská Ľubča i dnes s rozhorčením pozerá na bývalé mestské lúky, ktoré Vešelín, ako palatín, sám sebe privlastnil; a keď mesto koscov jeho odohnalo, takú peňažitú pokutu naň uvalil, že temer celé meštianstvo na mizinu prišlo. A Varín s kliatbou pripomína si zlopovestnú »Shádzanú skalu« na Strečnianskom hrade.

Turčín Poničan.

Za povesť túto ďakujem horlivému rodákovi nášmu, dv. p. Matejovi Kosecovi, ev. farárovi ponickému. Kosec zapamätal si ešte nasledujúci zlomok piesne, ktorá za jeho mladi na Ponikách o tejto udalosti sa spievala.

Hajaj, buvaj, malô Turča,
Aždaj si ty moje vnuča.

Keď Poniky rabovali,
Alberta mi s sebou vzali:
Mal na čielci kalinočku,
A na bôčku malinočku.

Pieseň podobného obsahu nalezám i medzi malo-ruskými, a znie takto:

Čemu kury nepijete:
Čemu ľude nečujete?
Turky selo zrabovali,
Hromadami ľudyj hnali. —
Pripala sia zieťu tešča.
Vin sam odin na konyni,
Tešču vede po ternyni.
Krovciu slidy zalivaje:
Čorny voron prilitaje,
Totu krovciu izpyvaje. —
Sluchaj, pani Turčinova:
Privilem ti nevilnyciu,
Az iz Poľski robotnyciu.
Zadajmo ji try roboty:
Očenkami stado pasty,
A rukami kužeľ priasty,
A nohami kolysaty. —
Ona dyťa kolysala
I dytyni prispivala:
Luli, luli, Tatarčatko,
A po dočci ta vnučatko. —
V tom Turkyni s kresla vstala,

Staroj baby sia pytala:
Po čom ty mene priznala?
Jak ťa baba v kupieľ klala,
Na hrudi ti iskra vpala:
Pô tomum tebe priznala.
Maty moja, mila maty,
Skiedaj s sebe tyi laty,
Vozmi dorohyi šaty,
Budeš s nami panovaty.
Lipši moji vbohy laty,
Niž dorohy tvoji šaty.

Likavský väzeň.

Pod jaseň r. 1835 navštívil som s priateľom mojím, včasne zosnulým národovcom Michalom Kyseľom, ľubtovskú Likavu. Bol piatok, a po okolných osadách zvonili na poludnie. Vstúpivše medzi sboreniny, spozorovali sme tam človeka, po remeselnícky, ale biedne odeného. Odbavoval práve svoju nábožnosť: pri ňom ležala motyka. Piatok, poludnie a motyka snadno daly uhodnúť, že ten bedár ta poklady kopať prišiel; a tak i bolo. Zazrel nás: tvár jeho sa zamračila a ústa čosi zamumlaly. Videli sme, že náš príchod príjemný mu nebol. Dlho nedal sa rozhovoriť; až napokon niekoľkými strieborniačiky predsa sme ho udobrili. Narozprával nám potom mnoho — nepravého, ale málo pravého.

Medziiným zaviedol nás do polozasypaného podzemného sklepu a, odhrabavši ssutiny, ukázal

nám mocné železné vo stene zamúrané ucho, o ktoré, vraj, Jánošík reťazou lapený bol. Či to pravda a či nie, neviem. Lykavu r. 1707 rozborili Rákócovci, a Jánošík bol len r. 1713 zaväznený. Ale niektoré hrady, na pr. Ľubtovský Hrádok, Trenčín, Muráň a iné, potom keď už spustly, dlho ešte ako žaláre potrebované bývaly: možno, že i Likava.

Jánošík čili Janošiak (lebo to je pravé jeho meno) pred odpravením sedel v starom malopaludzskom kaštieli, v tej veži, ktorá ku Sv. Mikulášu hľadí. Tam ho navštívil môj praded, toho času, vari, súdnik nemecko-ľubčiansky.

Čo nám ten pokladník likavský o našom junákovi narozprával, to ozýva sa v tejto piesni.

Všeslav

je výjav z rusko-poľskej vojny od r. 1831. — Podobné výjavy udaly sa pri vojsku ruskom i za posledného poľského povstania.

Zabitý.

Báseň táto utvorená je zo známej spievanky: Na zelenej pažiti.

Juhoslovanom

složená je na nápev srbskej piesne: Prag je ovog atď.

Slovník.

Bimbonka. Maiblume. Konvalinka.

Bláhať, wähnen. Blahala moja mac, že ju budzem hovac. Spievanka.

Boj sa. Imperat. v smysle adverb. užívaný. Boj sa by ste sa pohoršili = ich fürchte, es möchte euch ärgern. — Nechoď na ľad, boj sa padneš. Srov. Čajsi, reci, lež, nah (nech), hoď, hoďaj, choť atď.

Borba = Kampf.

Božedrievä = Abrotanum. — Nazýva sa tak aj iný ker, ktorý ja v cudzom jazyku menovať neviem.

Božím sa = prisahám.

Bralo, bradlo = Fels. Srov. Baradla, jaskyňa pri Aggtelku.

Brať, collect. od brat = Gebrüder, Brüderschaft.

Broň, foem. = čes. brnění, stslov. brъnja, stnem. brunja. = Panzer.

Burý = tmavo-sivý.

Bútly = angefault.

Čata = Menge (von Thieren oder Menschen).

Čierťaž = Linie. Gränz-Linie.

Ďaka = Dank. Z ďaky = gern, willig.

Detva, collect. od dieťa. = poľ. dziatva.

Ež = že, až.
Guča = hrča.
Harcovať = tirailliren.
Hlásač = Herold.
Hupnúť = na rovné nohy skočiť.
Hútať = myslieť.
Jesienka = Colchium autumnale.
Junoš = mladík.
Kančuka, turecky = Peitsche.
Klada — Kloz; drevo padlé v lese.
Koľčava = Panzer-Hemd, rus. koľčuga.
Kovadlo = Hammerwerk.
Kosodrevina = Pinus montana. Krumholz.
Kráľova hoľa = Königs-Alpe, Königsberg; hoľa na súmedzí Gemera, Spiša a Ľubtova.
Kroz, skroz = durch, wegen.
Kutí sa = tajne sa činí.
Laz = pole z lesa vyrobené.
Letorost = konárik čez jedno leto narostlý. Spotvorene: ratolesť. Srov. skorocel a kolocier.
Ľúty = zlostný, grimmig.
Lengať = nedbale visieť.
Luh = les pri vode, na rovni.
Lúna stslov. i lat. = mesiac.
Mohyla = hrobový kopeň; Grabhügel.
Mojaď alebo *mojať*, collect. = die Meinigen.
Svojeť už zobecnelo. Počul som slovo toto v Gemeri a uviedol do spisovného jazyka, v ktorom ono má znieť: svojať, svojaď. (Zvolensky.) — Chybil som; naprávam sa.

Našina = našať, našaď; die Unsrigen.
Na ti! = en tibi. — Nate! = en vobis.
Niva = Ackerland.
Obnovec = Neumond.
Oboz = tábor vozy ohradený; Wagenburg.
Ozon = Wiederhall.
Ozorný = grossmächtig.
Páčiť = patriť; schauen.
Pard, pardúz = Panter.
Podolie = untere Gegend; Niederland.
Podumať = wähnen.
Poľaň, foem. = Wald-, Bergwiese.
Polom = vetrom polámaný les.
Preteky = plur. masc. Na preteky = um die Wette.
Prestol. stslov. = Thron.
Rat = Spitze. Srov. české ratiště = drevo, na ktorom je rat nasadený.
Rava, riava, riavka = prudký potok.
Rozluka = rozlúčka.
Rumeň = Röthe.
Rúno = Vliess. Vellus.
Sihlina = junges Nadelgehölz.
Sivko jarabý = Apfelschimmel.
Sťa = wie, als.
Step, foem. = Steppe, rus.
Surmiť, surmovať = stürmen, sturmläuten; sturmblasen. — Surmita = Dromette. — Surma = Sturm.
Šuhaj = mladík.
Šuvar = Rietgras; hohes Gras.

Ta = dahin. — *Tam* = dort.
Tiaža = Last.
Teniem = ich werde vom Wasser getragen.
Tod = čes. Teď = jetzt.
Triem = Gallerie, Chor. — Srov. rus. terem.
Túkať = vytrubovať hodiny. Koľko hodín, toľko hlasov trúba vydáva.
Učupený, od čupieť = hocken.
Upím = vzdychám, steniem.
Vesienka = Primula veris.
Veštím okom = mit einem Seherauge.
Vetrilo, stslov. = Segel. — maďar. vitorla.
Víla = vodná alebo hôrna pani u Slovákov.
Vňada = Lockspeise.
Voj = Heerhaufen.
Vojín = vojak.
Vrah = nepriateľ, mordár.
Zdundžať, od dunieť, — dundžať = dumpf ertönen.
Zaťatý = verstockt, hartnäckig.
Zbojnič = Räuberei, Räuberhorde.
Zmárniť = verderben, hinrichten.
Žmeň = hrsť, gem. i rus.

Bibliografia, doplnky.

Spevy Sama Chalúpky. V Ban. Bystrici, 1868. Na sklade u Eug. Krčméry-ho, kníhkupca. (Tlač Ad. Holzhausena vo Viedni.) 16⁰, 218 str. S podobizňou básnikovou. Knižka táto je základom i nášho vydania

Smútok. Pieseň po prvý raz tlačená vo Fejérpatakyho Novom i Starom vlastenskom kalendári na rok 1834, i s týmito: *Koníku môj vraný* (v Spevoch roku 1868 vydaných *Vojín na úmore*) a *Pod Tatrou zástavy vejú, kráľ náš ide v boje*. Všetky tri piesne boly 1834-ho vytlačené v strednej slovenčine, pravopisom veľmi blízkym tomu, na ktorom Šafárik a Kollár boli sa dohovorili, keď na počiatku dvadsiatych rokov minulého stoletia hotovili sa uvádzať slovenský jazyk do literatúry. (Časopis českého musea 1873, str. 134.) Vydanie piesne v prešporských *Plodoch* (1836), české, je o dva roky pozdejšie. I Kollár roku 1834 do *Zpiewanôk* (I, 387) prevzal Chalupkovu pieseň iste z kalendára, ktorý na rok 1834 vyšiel už roku 1833. Tieto tri piesne Chalupkove sú pozoruhodné i literárno historicky. (Srovnaj Slovenské Pohľady 1897, str. 125.)

Mor ho! Po prvý raz tlačená v *Sokole* 1864. Chalupka, i za príkladom Šafárika, pokladal za Slovanov v dnešnom Uhorsku Sarmatov Limigantov. »A domněnka tato ujala se také u celé řady starších i novějších badatelů... setkáváme se častěji s prohlašováním Sarmatů buď za předky uherských Slováků, nebo za předky Srbů. Přispělo k tomu i jméno Jazyg, jež mnozí bez rozpaků spojovali se slovanským jazykъ, a válečný křik sarmatský *»marha«,* sdělený Ammianem Marcellinem (XIX, 11, 10: quidam ex illis [Sarmatis Limigantibus], furore percitus truci... »marha, marha«, quod est apud eos signum bellicum, exclamavit), jejž vykládali za slovanské »mor ho!« t. j. »zab ho!« nebo i jinak ze slovanštiny. Ale... na základě historických dát, jež nám přímo dosvědčují o sarmatsko-iranském původu Jazygů a o příchodu jejich z končin donských a přechodu do Uher, dále na základě neslovanskéko rázu řady osobních jmen z kruhu uherských Jazygů, nelze o tom pochybovati, že Jazygové-Sarmaté přišlí od Donu a dolního Dunaje do Uher v letech 20—50 po Kr. byli pôvodu iranského a tedy neslovanského... Sarmatský válečný křik *»marha«* jest sice téhož významu a původu, jako staroslovanské мрѣти. мрьти, stupňované моръ, ale poněvadž pochází od rozšířeného a společného indo-evropského kořene *mer-,* nemusí býti slovanský.« Ľubor Niederle, Slovanské Starožitnosti II, 1, str. 132.

(Srovn. Šafárik, Geschichte der slav. Sprache und Literatur, str. 7.)

Keď vo Viedni tlačily sa *Spevy,* Chalupka 1. septembra 1867 písal ta Pavlovi Kuzmánymu: »Obávajúc sa, že pri malom formáte knižky dlhšie moje verše v tlači do jednoho riadku vtesnať sa nedajú, prelomil som ich na cäsure vo dvoje a upravil každý taký verš do dvoch riadkov. V »Mor ho!« túto chybu prepisovateľ napravil, ale nešťastne, podelivši báseň do štvoroveršových štróf — na posmech.« V liste 18. októbra ešte doložil: »*Mor ho!* malo sa takto tlačiť:

Sleteli orly s Tatry, tiahnu na podolia,
Ponad vysoké hory, ponad rovné polia;
Preleteli čez Dunaj, čez tú šíru vodu;
Sadli tam za pomedzím slovenského rodu.

Duní Dunaj a luna za lunou sa valí:
Nad ním stojí pevný hrad na vysokom bralí.
Pod tým hradom etc.

Tedy všetky verše maly by v rovnom šíku stáť a len tie sluší trochu nazad pomyknúť, kto rými sa nový oddiel básne počína. Takú formu vyžaduje epická báseň.« (Slov. Pohľady 1898, str. 182.)

V tomto je predpis pre vydavateľov Sama Chalupku. My hľadeli sme ho zachovať. Ale menovite ešte *Vešťba* mala byť tak sádzaná.

Do ruštiny *Mor ho!* pekne preložil A. N. Majkov. (Viď Slov. Pohľ. 1897, str. 246.)

Starý väzeň. V tom spracovaní, ako je v *Spevoch*, vyšiel už v *Lipe* I, 1860. V *Časopise českého musea* 1858 Starý väzeň je staršieho spracovania.

Odboj Kupov. V *Spevoch* tejto básne ešte niet, vyšla až v *Orle* 1875. Po smrti básnikovej našiel sa rukopis, ukazujúci, že báseň po uverejnení v Orle bola ním ešte raz prepísaná. Rukopis zachoval advokát Andrej Hanzlík v Baňskej Bystrici; roku 1900 pre Slovenské Pohľady ja vykonal som si odpis tohto rukopisu, ale patričné číslo Slov. Pohľadov vyšlo v mojej neprítomnosti, nie bezchybne. Teraz vykonali sme si rukopis od pána Hanzlíka: *Odboj Kupov* tu bude teda najhodnovernejší.

Križiak, po prvý raz len v *Spevoch* 1868.

Branko, *Sokol* 1864.

Boj pri Jelšave, *Sokol* 1861. Chalupka začína báseň:

Poniže Jelšavy zelené *moravy,*
a na tých moravách vejú dve zástavy —

na základe národnej piesne, ktorú mal z Jelšavskej Teplice:

Poniže Jelšavy zelené moravy,
dolu nimi tečie potôček krvavý.

Na vysvetlenie doložil, že *morava* je rovina mokrá a trávnatá. Meno krajiny Moravy odvodzované bolo posiaľ od rieky tohože názviska: ale pravda je vraj naopak. Morava znamená

miesto mokré, trávnaté... Dosvedčuje to i hádanka v sbierke Samuela Reussa zachovaná kde *morava* podobný má smysel. (Škoda, že Chalupka necitoval tej hádanky, lebo Reussova sbierka je roztratená.)

Slavistom, ktorí od Kopitara počnúc hľadeli vysvetliť meno Moravy, Chalupkov prostonárodný slovenský text ostal neznámy, a ani sa nevysvetlilo, čo znamená morava. Až Jagić roku 1900 (Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache, I, str. 9) napísal: »Im Litauischen bedeutet *mares* jeder Binnensee, also ein stehendes Wasser — nicht blos Meer — höchst wahrscheinlich war auch den Slaven diese Bedeutung bekannt, und die Benennungen Morava, Moravče (v Krajne), Morača (na Balkánskom polostrove) mögen Bezeichnungen sein für die Flüsse mit häufigen Ueberfluthungen, wodurch Binnenseen entstanden, dann für die an solchen Flüssen oder Seen gemachten Niederlassungen.« No ešte i tento výklad treba spojiť so slovami jelšavsko-teplickej piesne a s Chalupkovým poznamenaním.

Bombura, *Sokol* 1863.

Muráň, tiež tam.

Turčín Poničan, tiež tam.

Likavský väzeň, v *Orle Tatránskom* 1846, pod nápisom *Jánošíkova náumka.*

Všeslav, *Sokol* 1862.

Junák, *Sokol* 1860.

Zabitý, v *Slovenskom Pozorníku* 1846 s nápisom *Hrob milencov*, s doložením: »podla zpiewanki«.

Valibuk, *Sokol* 1860.

Zrada, *Živena* 1853.

Žiaľ, *Sokol* 1862.

Vešťba, tiež tam.

Kráľohoľská, vo *Venci* národních piesní slovenských, 1862, vydanom Michalom Chrástekom. Iný titul básne je: *Zvolenská.*

Kozák. Pod nápisom *Syn vojny* v *Orle Tatránskom* 1846; ako *Piesen vojenská* v *Slovenskom Pozorníku* 1847. Vyšla i v almanachu *Kytice* 1859.

Vojenská, prvý raz v *Spevoch* 1868.

Sen, prvý raz v *Spevoch* 1868.

Vojín na úmore. V *Novom i St. vlastenskom kalendári* 1834 a v Kollárových *Zpiewankách* I. str. 387.

Juhoslovanom, v *Národnom Kalendári* 1867.

Bolo i bude, *Sokol* 1861.

Z troch piesní, vydaných v kalendári Gašpara Fejérpatakyho na rok 1834, Chalupka do *Spevov* prijal len prvú a druhú; *Piesen vojenskú,* hoci ju Kollár tiež bol vyznačil prejatím do Zpiewanôk (II, 369), vynechal. Tak sa zdá, miesto nej dal *Vojenskú,* začínajúcu sa: »Trúby trúbia: kráľ nás volá.« My v znení z roku 1834 tu umiesťujeme **Pieseň vojenskú:**

Pod Tatrou zástavy vejú, kráľ náš ide v boje,
Za ním, kto je pravý Slovák, do zbroje, do zbroje.
Hej, pastieru, dolu s hole,
Sem sa, sem, roľníku, s role!
Kráľ volá, tvoj volá kraj,
Pod zástavy ruku daj.

Do boja, slovenské rody, ostrú šabľu k boku,
Hore sa na bujné kone, do tábora v skoku:
Vôkol kráľa šíky spojme,
Pri ňom skalopevne stojme;
Ku obrane vlasti nás
Volá kráľa svätý hlas.

S Bohom, vlasti, ľubá mati, zbroje nesložíme,
Len keď vencom slávy svoje sluchy ovenčíme:
Keď o zem vrahom udreme,
Lebo v obeť ti padneme;
Hej, my dáme svetu znať,
Že si hodným synom mať.

Keď padneme, veď našu krv slovenská zem vpije.
Keď ju vpije, vo kvet nový zase sa rozvije.
Mužný boj, rodáci, bime,
Vďačne za svoj kraj padnime!
Krásno je krv vernú liať
Za vlasť, našu svätú mať!

V *Slovenskom Pozorníku* 1843, kde je Chalupkova pozoruhodná ponáška *Písně slavské* (ešte po česky), vyšla i jeho pesnička **Mesiaček a zornička:**

Mrak padá, mrak padá na zelené háje,
Čierna noc pokryje té slovenské kraje.

Mesiaček, mesiaček, vysoký mesiaček,
Buďže ty Slovákom v noci verný braček!
Zornička, zornička, ty božia zornička,
Buďže ty Slovenkám tej noci sestrička!
Čo je mesiačiku nebeská zornička,
To je Slovákovi slovenská sestrička.
Keď mesiac dosvieti, zornica prispeje,
To široké nebo slncom sa zasmeje.
Čo Slovák nedohrá, Slovenka dopeje,
To naše Slovensko slávou sa zaskveje.

Pozoruhodno, že i táto (nie len tri piesne Chalupkove z roku 1834) je staršia od veršov Rimavského (*Svojím vrstovníkom na pamjatku*, 1844), pokladaných literárnou historiou za »prvšiu vytlačenú prácu v našej čistej slovenčine«.

Voda a pálenka. V boji, ktorý slovenskí národovci v 1840-tych rokoch v spolkoch miernosti viedli proti pálenke, Samo Chalupka složil verše *Voda a pálenka* (Slovenský Pozorník 1847); v nich hovorí:

Daj pokoj pálenke a napi sa vody,
Kto si syn slovenský, kto si syn svobody...
. . . .
Vodička milučká, jak kryštál čistučká,
Skrz ňu žijú zvery, skrz ňu kvitne lúčka;
Pálenka — smradlica, pekelná dračica,
Kto sa jej napije, oblednú mu líca.
Preto kto si Slovák, kto si syn svobody,
Daj pokoj pálenke a napi sa vody.

Z najdených rukopisov. (*Slovenské Pohľady* 1910, str. 382.) Ako pravopis rukopisu ukazuje, z toho času, čo roku 1834 vytlačené tri piesne, alebo o niečo z pozdejšieho sú:

Bolo mračno, bolo, a len rosa padla,
A mne pod oblokom ružička uvädla.

Ej, bol mi to kvietok nado všetky kvety,
Keď som ju sadila, prišiel na zálety.

A keď prvý púček pustila ružička,
Prvý raz ma ktosi bozkal v biele líčka.

Ale je ona už celá ožalená,
Jaj, Bože môj, Bože, čo to len znamená.

»Znamená, znamená nedobré znamenie,
Že tá naša láska ide na skončenie.

Ide na skončenie pre tú tvoju mati,
Že teba, dievčatko, nechce za mňa dati.«

Neboj sa, šuhajko, milá duša moja,
Keď ty môj ostaneš, ostanem ja tvoja.

Radšej si dám, radšej na zvony zahrati,
Mala by inému moju rúčku dati;

Radšej sa dám, radšej do hrobu uložiť,
Nemala by sa ťa, šuhajko môj, dožiť.

Mladá som ja, mladá,
Umrieť mi nesladne,
Škoda kvetu, škoda,
Čo pred časom vädne.

Ale keď mi umrieť,
  Staň sa vôľa Božia,
Nech ma len s milenkým
  V jeden hrob uložia.

Oj, nieto tej moci,
  Okrem Boha z neba,
Čo by ma odtrhla,
  Šuhajko, od teba.

Z rokov 1848 a 1849 sú piesne:

Na zvolenskom poli
  Tri zástavy stoja,
Surmy surmitujú,
  Volajú do boja.

Volajú té deti
  Slovenského rodu
Do boja za národ,
  Za svoju svobodu.

To je naše heslo,
  To naša prísaha,
Tak nech nám, rodáci,
  Boh z neba pomáha.

Svieti vatra, svieti
  Po kraji široko,
Bodaj posvietila
  Junákovi v oko.

Svieti vatra, svieti
  Na bralí vysokom,
Dozrel ti ju junák
  Bystrým svojím okom.

Ku nám sa, junáče,
  Čez tú horu tmavú,
Ak ti ďaka dati
  Za svoj národ hlavu.

Hoj, bodaj ma, to tí
  Vatrou si tam stoja,
Čo sa vychytili
  Za národ do boja.

Zaspieval si junák
  Čez dolinu tmavú:
Za môj milý národ
  Z ďaky ja dám hlavu.

Na takom staršom papieri našla sa:

Jeden mlynár, druhý krčmár,
  Oba odsúdení
Pražili sa v pekle spolu
  Pri jednom plameni.

Opýtal sa mlynár *Prisyp*
  Doleja krčmára:
Prečože ťa, bratku, dali
  Do toho žalára?

A krčmár dobrý vták
  Smutno si zaspieval:
Preto, bratu, preto, bratu,
  Že som nedolieval.

Nuž akáže je to pravda,
  Bysťuže tri svety:
Ja som vo dvoje odsýpal,
  Predsa som tam, kde ty.

U Michala Chrásteka, iste z toho času, keď sostavoval *Veniec,* v rukopise Sama Chalupku zachovala sa i ponáška na Trojanovu českú pieseň **Dievčina zo mlyna.** Vytlačená je v *Slovenských Pohľadoch* 1901, str. 36 a 275.

V knižke *Plody* zboru učenců řeči českoslovanské prešporského, v Prešporku, 1836, od Sama Chalupku vyšly: *Wečer pod Tatrau, Garo, Sappho, Při náwratu do wlasti, Smutek, Taužba po wlasti, Má wlast.*

Náš bibliograf Ľ. V. Rizner má zaznamenanú Chalupkovu báseň *Holub* z pražských *Květov* 1834, číslo 37. V Martine niet toho ročníka Květov, a obstarať si odpis básne, kým bol čas, som zanedbal. — Tiež z Květov, 1839, príloha č. 6, Rizner má zaznamenanú: Časy naše, časy, časy dávnej slávy. Nemal som pri ruke ani tohto ročníka, zistiť, či je to nie pieseň *Bolo i bude.*

Pre mnohé chyby je temer neupotrebiteľné: **Spevy Sama Chalúpku.** Druhé vydanie. S podobizňou a životopisom básnikovým. Ružomberok. Nákladom kníhtlačiarne Karla Salvu. 1898. (Vo vydaní *Spevov* roku 1868 meno básnikovo je len na titulnom liste chybne, s *ú*; signatúra hárkov je: S. Chal*u*pka; rozumie sa, tak i autograf na podobizni.)

L i t e r a t ú r a. Samo Chalupka (životopis), Sokol 1863, str. 146. — J. L. Píč: Очеркъ

политической и литературной исторіи Словаковъ за послѣднія сто лѣтъ, Славянскій Сборникъ, II, 1877, str. 126. — J. Stránsky (Samo Czambel): O spisovnom jazyku S. Chalupku, Almanach mládeže slovenskej, 1885, str. 160. — S. Medvecký: Rozpomienky na Sama Chalupku, Slovenské Pohľady 1887, str. 235. — Jaroslav Vlček: Dejiny literatúry slovenskej, str. 103—105. Literatura česká devatenáctého století, III, str. 477. — Jozef Škultéty: Literárno-historické drobnosti (Slovenské piesne Sama Chalupku), Slov. Pohľady 1897, str. 125. Z príležitosti nového vydania Chalupkových Spevov, tamže 1898, str. 180. Ešte niečo o S. Chalupkovi, tamže str. 249. — Pavel Kuzmány: Horehronie, Rozpomienky a kresby, str. 144. — Svetozár Hurban Vajanský: Trojhviezdie Záborský, Chalupka, Lichard, Národnie Noviny 1912, číslo 14. — B. Haluzický: Ze života básníka, v prílohe brnenských Lidových Novín 24. februára 1912; jehože rozprava v jednom z marcových (1912) čísel týchže novín. — -ch: Storočná pamiatka narodzenín Sama Chalupku, Slov. Denník 1912, číslo 38. — P. B—k: Samo Chalupka, Prúdy 1912, str. 157.

J. Š.

∇△∇

Samo Chalupka.

Prítomné vydanie celej pozostalosti Sama Chalupku má byť vďačnou rozpomienkou na storočné jubileum narodenia slávneho slovenského poeta a buditeľa ospalého národa. Narodil sa 27. februára 1812 v Hornej Lehote, tam prežil temer celý svoj vek a tam i umrel roku 1883.

Pochádzal z rodiny, ktorá dala nášmu národu slovenskému a jeho vzdelanosti celé desiatky pracovníkov, literátov, kňazov a učiteľov. Samo je medzi nimi apogejou, najvoňavejším kvetom sub specie aeternitatis. Stál nad kolískou literárnej slovenčiny *nového typu,* ktorý sa vymaňoval zpod neslovenského vlivu a obnovoval slovenčinu, *»od vekov v Tatrách žijúcu«,* ako sa vyslovil geniálny Jozef Podhradský na titulnom liste smutnohry »Holuby a Šulek«. A čo je hlavné: nie teoreticky, nie sucho grammaticky (čo by tiež bola zásluha), ale hneď skočil in medias res a príkladom, piesňou, poeziou dokázal jej nepretrhnuté jestvovanie, jej súcosť vyrážať poetické city, hlboké myšlienky formou krásnou, ästeticky rozvitou a zakončenou. V celej kráse, ako Pallas Athene z hlavy Zeusa Olympického, vinula sa slovenčina z jeho medo-sladkých úst. V tomto ohľade je Chalupka iniciátor, tvorca, genij.

Obsahom a silou čisto poetickou Chalupka má viac šťastnejších súperov. Žeň jeho Múzy, žeň takého dlhého života, je predsa len pri-

skromná. Pomaly zrely jeho piesne, povesti i romance — pomalšie než káže prísne »nonum prematur in annum«. Jeho poetické tvorby nepovstávaly pri písacom stolíku, tak rieknuc, literárne, ale zkrsly nárazom nejakej počutej pieseňky, často i pohovorky (ako na pr. krásna romanca »Keby vedel, kde to leží, kam to tá noc ráno beží...«), potom šumely mu hlavou dlhší čas a pomaly dostávaly formu a podobu. Ony sú jadrom národného poetického tvorenia obsahom, formou, vozduchom i expressiou. Preto znárodnely, preto prešly do úst ľudu, ktorý ani ich pôvodcu nepozná. Každá Chalupkova pieseň je večným agitátorom za slovenčinu a pritom dôkazom geniálnosti nielen samého poeta, ale i celého národa.

Knižku posielame do sveta, očistenú od hatiacich trosiek pravopisných (jedna z čudných kapríc nášho spevca). Posielame ju obnovenú, bezúhonnú, ako si to i zaslúžil čistý duch Chalupkovej poezie. Len jedno želanie pripojujeme: aby naozaj vošla tak do národa, ako jej obsah je z národa. Aby sa s ňou stalo to, čo s vlažnými výparmi zeme, riek a mora: z čistého efiru poetovho skrystalizovania, ako z oblaku, aby ona spŕchla nazad na zem i pôdu a zúrodnila náš slovenský kraj. Toto umožniť, národu ponúknuť, hoci i mravne nanútiť je povinnosťou svetlých, povedomých synov a dcér národa.

Svetozár Hurban Vajanský.

Obsah: